

Erken Görünüm

Journal Pre-proof

1928 Harf İnkılabı Sonrası Halk Eğitiminde Mühim Bir Teşkilatlanma Örneği: Millet Mektepleri (1928-1935)

Dr. Derya ÇAKICI

e-posta: deryatatlidil61@yahoo.com, ORCID: 0000-0002-8251-4931

Dr. Öğr. Üyesi Nurettin ÇAKICI

Trabzon Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü, TRABZON.

e-posta: nurettincakici@trabzon.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9193-122X

DOI: 10.30794/pausbed.1429874

Dergi adı: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Journal Name: Pamukkale University Journal of Social Sciences Institute

Gönderilme tarihi/Received: 01.02.2024

Kabul tarihi/Accepted: 09.09.2024

Bu makaleyi şu şekilde alıntılaysın: Çakıcı, D. ve Çakıcı N. (2024). "1928 Harf İnkılabı Sonrası Halk Eğitiminde Mühim Bir Teşkilatlanma Örneği: Millet Mektepleri (1928-1935)", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı xx, ss. xx-xxx.

To cite this article: Çakıcı, D. ve Çakıcı N. (2024). "After the 1928 Alphabet Reform, An Important Example of Organisation in Public Education: National Schools (1928-1935)", *Pamukkale University Journal of Social Sciences Institute*, Issue xx, , pp. xx-xxx.

This is a PDF file of an article that has undergone enhancements after acceptance, such as the addition of a cover page and metadata, and formatting for readability, but it is not yet the definitive version of record. This version will undergo additional copyediting, typesetting and review before it is published in its final form, but we are providing this version to give early visibility of the article. Please note that, during the production process, errors may be discovered which could affect the content, and all legal disclaimers that apply to the journal pertain.

Bu, kabulden sonra kapak sayfası ve üst veri ekleme, okunabilirlik için biçimlendirme gibi geliştirmelere tabi tutulan bir makalenin PDF dosyasıdır, ancak henüz dosyanın kesin sürümü değildir. Bu sürüm, son haliyle yayınlanmadan önce ek dosya düzenleme, dizgi ve incelemeden geçecektir, ancak makalenin erken görünürlüğünü sağlamak için bu sürümü sağlıyoruz. Üretim sürecinde içeriği etkileyebilecek hataların keşfedilebileceğini ve dergi için geçerli olan tüm yasal uyarıların geçerli olduğunu lütfen unutmayın.

1928 HARF İNKILABI SONRASI HALK EĞİTİMİNDE MÜHİM BİR TEŞKİLATLANMA ÖRNEĞİ: MİLLET MEKTEPLERİ (1928-1935)

Öz

Türkiye’de Latin harflerine dayanan yeni bir alfabe 1 Kasım 1928 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde (TBMM) kabul edilmiş ve 3 Kasım 1928’de de Resmi Gazetede ilan edilerek yürürlüğe girmiştir. Harf İnkılabının ardından 1 Ocak 1929 tarihinde açılan Millet Mektepleri, okul dışında kalan bütün vatandaşlara okuma-yazma öğretmek ve onları çağdaş bir cumhuriyet bireyi olarak yetiştirmek amacıyla kurulmuştur. Bu teşkilat sayesinde okul çağını geçmiş yüzbinlerce vatandaş yeni harfler ile okuma-yazma öğrenmiştir. Millet Mektepleri vatandaşlara sadece okuma-yazma öğretmekle sınırlı kalmamış, aynı zamanda sağlık, vatandaşlık, devlet yönetimi, anayasa, seçimler gibi temel konularda da onların bilgi sahibi olmasına katkı sunmuştur. Çalışmada, Millet Mekteplerinin en aktif faaliyet gösterdiği 1928-1935 yılları arasındaki dönem ele alınmıştır. Bu süreçte Millet Mekteplerinin kuruluşu, teşkilatlanması ve eğitim-öğretim yapısı incelenmiştir. Arşiv belgeleri, dönemin basın-yayın organları, resmi yayınlar ve araştırma eserlerinin kullanıldığı çalışmada, Millet Mekteplerinin faaliyetleri neticesinde okuryazar oranında kaydedilen gelişmeler istatistiksel olarak değerlendirilmiş ve bu teşkilatın Türkiye’deki okuryazarlık oranının artmasına önemli bir katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Harf İnkılabı, Millet Mektepleri, Eğitim-Öğretim.

AFTER THE 1928 ALPHABET REFORM, AN IMPORTANT EXAMPLE OF ORGANISATION IN PUBLIC EDUCATION: NATIONAL SCHOOLS (1928-1935)

Abstract

A new alphabet based on Latin letters was adopted by the Turkish Grand National Assembly (TGNA) on 1 November 1928 and entered into force on 3 November 1928 by being published in the Official Gazette. Following the Alphabet Revolution, Millet Mektepleri (National Schools) were opened on 1 January 1929 with the aim of teaching literacy to all out-of-school citizens and educating them as individuals of a modern republic. Thanks to this organisation, hundreds of thousands of citizens past school age learned to read and write in new letters. The National Schools were not only limited to teaching citizens to read and write, but also provided them with information on basic issues such as health, citizenship, state administration, constitution and elections. In this study, the period between 1928 and 1935, when Millet Mektepleri were most intensively active, is analysed. In this process, the establishment, organisation and educational structure of Millet Mektepleri were examined. Using archival documents, press organs of the period, official publications and other printed works, the study statistically evaluated the developments in the literacy rate as a result of the activities of Millet Mektepleri and concluded that this organisation made a significant contribution to the literacy rate in Turkey.

Keywords: Alphabet Reform, National Schools, Education and Training.

GİRİŞ

Türk Kurtuluş Savaşı ile birlikte Türk milletinin bağımsızlık ve hürriyet için büyük bir mücadele içerisine girdiği yaygın olarak kabul görmektedir. Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde yürütülen bu mücadelenin askeri safhasında bile eğitime önem verilmiş, milletin uygarlık ve refah seviyesinin ancak milli eğitim ile yükseltilebileceğinin farkındalığı ile hareket edilmiştir. TBMM'nin 23 Nisan 1920 tarihinde açılışından kısa bir süre sonra, 6 Mayıs 1920'de "*Maarif Vekilliği*" adı altında yeni bir teşkilat kurulmuş ve eğitimin milli bir sistem içerisinde ele alınması hedeflenmiştir. Milli Mücadele süreci devam ederken 15-21 Temmuz 1921 tarihleri arasında düzenlenen Maarif Kongresi, eğitim alanında yaşanan önemli gelişmelerden biridir (Akyüz, 2001: 289-293; Sakaoğlu, 2003: 160-162). Kongreyi önemli kılan faktör ise Yunan ordularının Kütahya-Eskişehir üzerinden Ankara'ya doğru ilerledikleri günlerde, Mustafa Kemal Paşa'nın cepheden ayrılarak kongreye katılması ve kurulacak olan yeni devletin eğitim ilkelerini burada açıklamasıdır (Binbaşıoğlu, 1993: 230-231).

Cumhuriyet'in ilan edilmesinin ardından Mustafa Kemal Paşa'nın öncülüğünde, ülkenin çağdaş ve uygar medeniyet seviyesine yükseltilebilmesi için siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel alanda bir dizi reform hareketine yönelindiği bilinmektedir. Eğitimde millilik, modernlik ve laiklik esaslarının uygulanabilmesi için de eğitim-öğretimin birleştirilmesine ihtiyaç duyulmuştur (Çakıcı, 2022: 373-405). Bu bağlamda 3 Mart 1924 tarihinde "Tevhid-i Tedrisat Kanunu" kabul edilmiş ve bütün eğitim-öğretim kurumları Maarif Vekâletinin çatısı altında birleştirilmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 3 Mart 1924: 25-27).

Ülkede reform hareketleri gerçekleştirilirken halkın neredeyse %90'ının okuryazar olmaması, yapılan yeniliklerin halk tarafından tam manasıyla anlaşılmasına neden olmaktadır (Akyüz, 2001: 297). Durumun farkında olan Mustafa Kemal Paşa, konuşmalarında sıklıkla okuma-yazma sorunu üzerinde durmuş ve ülkedeki her bireyin okuryazar olması gerektiğini vurgulamıştır. Nitekim Mustafa Kemal Paşa; "*Eğitim ve öğretimin önemini izah etmek fazla bir şey olur. Bu memlekette eskiden beri bilgisizlik devam ediyor. Eski idareler bu bilgisizliği devam ettirmeyi kendi devamları için bir lüzum gibi mütalâa ediyorlardı. Bu memlekette cehaleti süratle ortadan kaldırmak lazımdır. Başka kurutuluş yolu yoktur*" şeklindeki ifadeleri ile halkın eğitim probleminin bir an önce çözülmesi gerektiğine dikkat çekmekteydi. (Çiftcioğlu, 2007: 8).

Mustafa Kemal Paşa'nın halk eğitimi üzerinde önemle durması nedeniyle 1926 yılında dönemin Maarif Bakanı İsmail Safa Özler, Halk Dershaneleri kurmak için çalışmalara başlamıştır. 1927 yılında yayımlanan Halk Dershaneleri talimatnamesine göre dershanelerin açılış amacı şu şekilde belirtilmiştir: "*Maarif Eminlikleri mıntakaları dâhilinde açılacak olan halk dershanelerinin gayesi, muhtelif esbab ve ahval dolayısıyla hiç okuyamamış, geri kalmış ve istediği terbiye ve tahsil derecesine erişememiş olanları; bir cumhuriyet vatandaşının bilmesi icap eden bilcümle hayati ve medeni bilgilerle tecehhüz etmek, milli hars ve mefkûreyi takviye eylemektir*" (Demir ve Şam: 2017: 341). Bu dershaneler ile toplumun her kesiminden kadın erkek, genç yaşlı ayrımı yapılmadan bütün vatandaşlara okuma-yazma öğretecek ve aynı zamanda hayati ve medeni bilgiler de verilerek onların çağdaş birer cumhuriyet bireyi olmaları sağlanacaktı. Ancak okuma-yazma bilmeyen vatandaşlara Arap harfleriyle okuma-yazma öğretmeye çalışmak, halk eğitimi çalışmalarından beklenen faydanın alınamamasına neden olmuştur. Bu durum ise yeni alfabe çalışmalarının devam ettiği bir dönemde, Harf İnkılabına duyulan ihtiyacı tekrar öne çıkarmıştır (Demir ve Şam: 2017: 348).

1 Kasım 1928 tarihli 1353 sayılı "*Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun*" TBMM'de kabul edilmiş ve kanun 3 Kasım 1928'de Resmi Gazetede ilan edilerek yürürlüğe girmiştir (TC Resmi Gazete, 03.11.1928: 921-923; Düstur, 03.11.1928: 3). Harf İnkılabının öncelikli amacı, halkın eğitilmesi ve okuryazar hale getirilmesiydi. Bu amaç doğrultusunda Mustafa Kemal Paşa'nın öncülüğünde ve dönemin Maarif Vekili Mustafa Necati Bey'in katkılarıyla Latin harflerinin halka öğretilmesi için çalışmalara başlanmıştır.

11 Kasım 1928 tarihli 7284 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile yeni alfabenin halka benimsetilmesi, tanıtılması ve en önemlisi de öğretilmesi için Millet Mekteplerinin açılmasına karar verilmiştir. Ardından Millet Mektepleri talimatnamesi hazırlanmış ve 24 Kasım'da da Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (TC Resmi Gazete, 24.11.1928: 1048). 22 Eylül 1929 tarihinde Millet Mektepleri talimatnamesi yeniden düzenlenmiş ve eksik kalan kısımları tamamlanmıştır (BCA, 30.18.1.2.5-48-16, 22.09.1929). Millet Mektepleri talimatnamesi gereğince eğitim-öğretim hizmetleri okul dışında kalan 16-45 yaş aralığındaki bütün vatandaşlara ulaştırılmaya çalışılmıştır (TC Resmi Gazete, 16.11.1929: 8396). Millet Mekteplerinin kurulduğu andan itibaren hükümet ve basın tarafından da desteklenmesi, yeni alfabenin halka tanıtılması ve yaygınlaştırılması hususunda önemli bir etken olmuştur.

Millet Mekteplerinin en verimli çalıştığı dönem, 1928-1935 yılları arasındaki süreç olmuştur. Sözü edilen süreçte halka yeni harfler ile okuma-yazma öğretmenin yanında genel kültür, yurttaşlık ve sağlık bilgisi gibi dersler

de okutulmuştur. 1928-1935 yılları arasında Türkiye genelinde toplam 60.373 Millet Mektebi açılmıştır. Millet Mektepleri ile her ne kadar okuma-yazma sorunu tam olarak çözülememiş olsa da belirtilen zaman diliminde 2.486.845 vatandaş bu mekteplere kayıt yaptırmış ve bunlardan 1.358.001'i sınavlardan geçerek mezun olmuştur (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Millet Mektepleri Faaliyeti İstatistiği (Maarif 1928-1935), 1935: 70-71).

Millet Mektepleri konusuna yönelik literatürde genellikle yerel anlamda yapılmış çalışmaların mevcut olduğu bilinmektedir. Sözü edilen çalışmalarda daha çok yeni Türk harflerinin kabul edilmesiyle birlikte herhangi bir şehir özelinde açılan Millet Mekteplerinin o şehirdeki teşkilatlanması ve faaliyetlerinin ele alındığı görülmektedir. Bahse konu olan çalışmalardan birinde Diyarbakır'da açılan Millet Mekteplerinde gerçekleştirilen eğitim ve uygulamalara yer verilmiştir (Şimşek, 2021: 315-342). Benzer bağlamda yayımlanmış başka bir çalışmada da yurt genelinde açılan Millet Mekteplerinin yerel boyuttaki uygulama evreleri, karşılaşılan problemler ve bu mekteplerin Edirne'deki okuma-yazma oranını nasıl etkilediği ortaya konulmuştur (Özen, 2021: 342-361). İstanbul Millet Mekteplerinin konu edildiği başka bir çalışmada ise ağırlıklı olarak basın-yayın organlarından hareketle İstanbul'da açılan Millet Mekteplerine değinilmiş ve kadın-erkek herkesin toplumsal değişimin sağlanması açısından bahsi geçen mekteplere ilgi gösterdiği işlenmiştir (Saridemir, 2024: 42-53). Ülke genelinde açılan Millet Mekteplerinin Kayseri ayağının istatistikî verilerle incelendiği bir diğer çalışmada, Kayseri'de okuryazarlığın tabana yayılmasında Millet Mekteplerinin önemli bir rol oynadığı vurgulanmıştır (Akpınar ve Kanalgı, 2014: 31-44). Şehir özelinde yani yerel düzeyde yapılan çalışmalarda da genel anlamda ilçe ve köylerde açılan Millet Mektepleri hakkında bilgiler verilerek ilgili şehrin okuryazar oranında ne gibi değişiklikler meydana geldiği izah edilmiştir. Öte yandan Millet Mekteplerinin açılması ve işleyişi sürecinde karşılaşılan güçlükler de değinilen faktörler arasında yer almıştır (Gök ve Kılınççeker, 2018: 1173-1235; Bozkurt ve Bozkurt, 2009: 117-135). Bunların yanı sıra Cumhuriyetin ilk yıllarında toplumsal kalkınmanın sağlanması açısından eğitimin kırsal alanlara yayılması ve okuryazarlığın artırılması hususunda Millet Mekteplerinin üstlendiği misyonun ele alındığı çalışmalar da mevcuttur (Atamtürk vd., 2023: 2202-2218). Bu kapsamda öne çıkan çalışmalardan bir diğeri de Millet Mekteplerinin halk eğitimi açısından incelenmesini konu edinmiştir. Bahsi geçen çalışmada daha çok Millet Mekteplerinin yeni Türk harflerinin halka duyurulması ve tanıtılması ile okuryazar oranının artmasındaki rolü vurgulanmıştır (Bayraktutan, 2020: 119-150; Kara, 2020: 114-141).

Sözü edilen bilgilerden hareketle Millet Mekteplerinin yapısı, işleyişi ve bu mekteplerde okutulan derslere yönelik derinlemesine bir çalışmanın yapıldığını söylemek güçtür. Bu nedenle bu çalışmada Millet Mekteplerinin en etkin dönemi olan 1928-1935 yılları arasındaki süreçte, Millet Mekteplerinin açılışı, teşkilatlanması ve yapısı derinlemesine incelenmiştir. Bahsedilen husus ile çalışma bir yandan daha önce yapılan çalışmalardan farklılaşırken diğer taraftan da çalışmanın daha önce yapılan araştırmalar ile olası ortak noktalar en aza indirilmeye çalışılmıştır. Resmi kurumlar tarafından yayımlanan Millet Mektepleri talimatnamesi ve müfredat programlarının incelendiği çalışmada, Millet Mekteplerinin işleyişi ve yapısı hakkında detaylı bir şekilde bilgi verilmiştir. Söz konusu çalışma içerisinde arşiv belgeleri, dönemin gazeteleri, Maarif Vekâleti Mecmuası, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan istatistikler ve araştırma eserlerden de istifade edilerek çalışmanın alana katkı sağlaması hedeflenmiştir.

1. YENİ TÜRK HARFLERİNİN KABULÜ

Tarih boyunca göçler ve fetihler nedeniyle çok geniş coğrafyaya yayılan Türkler, buldukları çevrenin kültürel yapısına göre birbirinden farklı alfabeler kullanmıştır (Tekin, 1997: 7). Bu alfabelerden en belirgin olarak öne çıkan Türklerin Orta Asya coğrafyasında kullandıkları Göktürk ve Uygur alfabeleri ile İslamiyet'in kabulünün ardından yaygın olarak kullanılmaya başlayan Arap alfabesidir (Tongul, 2004: 104). Ancak 19. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı içerisindeki bazı aydın kesim, Arap alfabesinin yetersizliğini ve ıslah edilmesi gerektiğini savunmaya başlamıştır (Saydam, 1990: 487-492).

1839 yılında Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesiyle başlayan ve 20. yüzyılın başlarına kadar devam eden Tanzimat Dönemi'nde kültürel, sosyal ve siyasal alanda batıya yönelme görülmüştür. Batıda okuryazarlık oranının yüksek olmasına rağmen Osmanlı'da bu oranının sadece belli kesimlerle sınırlı kalması ve halkın önemli bir kısmının okuryazar olmaması bir sorun olarak gün yüzüne çıkmıştır. Arap alfabesinin ıslah edilmesi gerektiğini düşünen Tanzimat aydınları, *Tasvir-i Efkâr* gazetesinde bazı yeni imla işaretlerinin kullanılmasını önermişlerdir. Bu durum ise sonraki süreçte alfabe çalışmalarına zemin hazırlamıştır (Tongul, 2004: 106).

Arap alfabesinin ıslah edilmesi yönünde ilk önemli adım, 1862 yılında Osmanlı aydın kesiminden olan Münif Paşa'nın bir takım faaliyetleri ile atılmıştır. Münif Paşa, *Cemi'iyet-i İlmiyye-i Osmaniyye*'de bir konuşma yaparak mevcut yazı sisteminde hareke kullanılmadığını ve bu sebeple de bir kelimenin farklı şekillerde okunabildiğini, ne anlama geldiği tam olarak anlaşılabilen bir takım kelime ve özel isimlerin doğru yazılmadığını, büyük harf

olmaması sebebiyle özel isimlerin diğer isimlerle karıştırıldığını, Latin harfleri kullanan Avrupa'da bu tür problemler yaşanmadığını ve 6-7 yaşından itibaren her insanın okuma-yazma öğrenebildiğini belirtmiştir. Münif Paşa konuşmasının devamında, Arap harflerinin kitap basımında da uygun olmadığını, Latin harflerini kullanan milletlerin az bir harfle bile kitap basımını yapabilirken Türklerin yüzlerce işarete ihtiyaç duyduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Münif Paşa, alfabenin daha rahat okunmasını sağlamak için harflere işaret konulmasını, yeni sesli harflerin bulunmasını ve harflerin ayrı yazılmasını önermiştir (Tongul, 2004: 105; Tansel, 1953: 224).

Münif Paşa'nın konferansından yaklaşık on dört ay sonra Azerbaycanlı edebiyatçı Mirza Feth Ali Ahundzade de *Cem'iyyet-i İlmîyye-i Osmaniyye'*ye de bir sunum yapmış ve Arap harfleri ile okuma-yazma öğrenmenin zorluğundan bahsetmiştir. Ayrıca 1863 yılında kendisinin Kiril ve Latin harflerinden örnek alarak yeni bir alfabe hazırladığını ve bu alfabe ile de Müslüman halkın okuma-yazmayı daha rahat öğrenebileceğini savunmuştur (Canpolat, 1991: 54). Ancak Cemiyet hazırladığı bir raporla uzun yıllardan beri kullanılan bir alfabenin değiştirilmesinin kolay bir iş olmadığı sonucuna varmıştır. Sonraki süreçte Arap harflerinin iyileştirilmesi yönünde yapılan tartışma ve çalışmaların devam ettiği görülmektedir.

1876 yılında ilan edilen Kanun-i Esasi ile birlikte Osmanlı Devleti'nde meşrutiyet idaresine geçilmiştir (Güneş, 1997: 45-54; Shaw, 1982: 219-220; Osmanlıdan Günümüze Türk Anayasa Metinleri, 2023: 23-95; Berkes, 2008: 333). 1876 Anayasası'nın 18. maddesine, "*Tebaa-i Osmaniyyenin hidemât-ı devlette istihdam olunmak için devletin lisan-ı resmisi olan Türkçeyi bilmeleri şarttır*" hükmünü koyduran Sultan II. Abdülhamid, devletin resmi dilinin Türkçe olduğunu vurgulamıştır (Kili, 1980: 2). Bu yıllarda basın-yayın organlarında meydana gelen artış ve basının daha fazla okuyucuya hitap etme isteği alfabe konusundaki tartışmaları da yeniden gündeme getirmiştir. Sözü edilen tartışmalar genel olarak alfabenin yeniden düzenlenmesi üzerinde yoğunlaşmaktaydı.

Alfabenin düzenlenmesi ile ilgili aydınlar arasında da birbirinden farklı üç temel görüş mevcuttu. Bu görüşlerden ilk grup içerisinde yer alanlar, alfabenin değiştirilmesine lüzum olmadığını ve asıl problemin öğretim usullerindeki yetersizlikler olduğunu ileri sürmüştür (Saydam, 1990: 490). İkinci grup içerisinde yer alan aydınlar, kullanılan alfabede bir takım ıslahatlar yapılmasının gerekli olduğunu ve bunun için de alfabe değiştirilmeden sadece yetersiz olduğu düşünülen harflere yeni harflerin eklenmesiyle sorunun çözülebileceğini savunmuştur. Sözü edilen bağlamdaki üçüncü görüş içerisinde yer alan aydınlar ise alfabe değişikliğine karşıydı. Bu grup, alfabe değişikliği yerine harflerin ayrı ayrı yazılmasını ve alfabe yeni işaretlerin eklenmesini önermekteydi. Namık Kemal, Fuad Paşa, Münif Paşa, Cevdet Paşa, Ahmed Midhat Efendi, Ali Suavi gibi birçok aydın ve devlet adamı da alfabenin değiştirilmesine muhalif bir tutum sergilemiş ve Arap alfabesinin terkedilmesinin yüzyılların birikimi olan kütüphaneleri işlevsiz bırakacağını, toplumu dinden ve İslam âleminden koparacağını ileri sürmüştür (Saydam, 1999: 490-491; Yorulmaz, 1995: 15; Dönmez, 2013: 100).

Osmanlı Devleti'nde 23 Temmuz 1908 tarihinde II. Meşrutiyet ilan edilmiş ve bu süreçte de yine alfabe tartışmalarına devam edilmiştir. Bu dönemde Hüseyin Cahit, Celal Nuri, Abdullah Cevdet ve Kılıçzade Hakkı gibi Osmanlı aydınları alfabenin düzenlenmesini değil, alfabede köklü bir değişiklik yapılması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Nitekim bu aydınlar göre, Arap alfabesi Türklere ve Müslümanlara ait bir yazı değildi ve Türkler Arap alfabesini almadan önce başka yazılar da kullanmıştı. Bu sebeple de Latin alfabesine geçilmesinde herhangi bir sakınca yoktu (Erat, 2002: 158). Ancak önemli bir aydın kesim de İslam dünyasında siyasi ve kültürel bağın Arap alfabesi ile sağlandığını, eğer Latin harflerine geçilirse bu bağın kopacağını ve dolayısıyla da kültürel mirastan uzak kalacağını savunmuştur (Doğaner, 2005: 29).

1908 yılında *Türk Derneği* kurulmuş ve alfabede sadeleştirme hareketlerine katkıda bulunmaya çalışmıştır. Kurucuları arasında Ahmet Mithat Efendi, Agop Boyacıyan, Ispartalı Hakkı Bey, Necib Asım, Ahmed Hikmet Bey, Fuad Raif Bey ve Yusuf Akçura gibi aydınların bulunduğu derneğin amaçları; Türkçeyi herkesin konuşacağı bir dil haline getirmek, büyük ölçüde benimsenmiş olan Arapça ve Farsça kelimeleri kabul ederek kullanmak, Türkçe'yi ilim dili olabilecek şekilde kavram ve terimlerle zenginleştirmek ve imla kurallarını düzeltmek olarak belirtilmiştir (Saydam, 1999: 492; Karal, 2001: 82).

1909 yılında Maarif Nezaretinin *İmlâ Komisyonu'nu* kurdurması, alfabenin değişikliğine yönelik yapılan ilk resmi girişimdir (Ülkütaşır, 1981: 33). İkinci yarı resmi girişim ise 1911 yılında Rezaizâde Mahmud Ekrem'in teşebbüsleriyle kurulan *İslah-ı Huruf Cemiyeti'nin* yürüttüğü bir takım faaliyetler olmuştur (Albayrak, 1989: 474). Alfabe tartışmaları devam ederken Harbiye Nazırı Enver Paşa da tartışmalara dâhil olmuştur. Enver Paşa'nın isteği ile askeri yazışmalarda kullanmak için "*Huruf-ı Munfasıla, Huruf-ı Mukataa, Hatt-ı Cedid, Hatt-ı Enverî, Ordu Elifbası ve Alman Yazısı*" gibi isimlerle bilinen yeni yazının kullanılmasına karar verilmiştir. Ancak sessiz harflerin arasına sesli harfler konularak yeni bir yazım düzeni elde edilmeye çalışılan Ordu Elifbası, ordu içerisinde kargaşaya sebep olduğu gerekçesiyle kullanılmamış ve kaldırılmıştır. Böylece alfabenin düzenlenmesine yönelik

bu girişimler de sonuçsuz kalmıştır (Doğaner, 2005: 29; Kılıç, 2020: 801). Osmanlı aydınlarının bazıları tarafından savunulan Latin harflerine geçilmesi konusu, Cumhuriyet döneminde alfabe değişimine önemli ölçüde zemin hazırlamıştır.

Cumhuriyet döneminde alfabenin değişimi hususundaki ilk ciddi girişim, 21 Şubat 1923 tarihinde Kazım Karabekir başkanlığında İzmir’de toplanan İktisat Kongresi’nde işçi delegelerinden İzmirli Nazmi ve iki arkadaşı tarafından Latin harflerinin kabul edilmesine yönelik verilen önerge dir. Nitekim bu önerge ile alfabe sorunu tekrar gündeme gelmiş ancak *“Latin harfleri, İslâm birliğini bozacak”* gerekçesini savunanlar sebebiyle, önerge toplantı salonunda okunmadan reddedilmiştir (Ülkütaşır, 1981: 42-43). Latin harflerinin kabulüne karşı olan Kazım Karabekir, *“Latin Harflerini Kabul Edemeyiz”* başlığı ile Hâkimiyet-i Milliye gazetesine bir demeç vermiştir. Kazım Karabekir demecinde Latin harflerinin kabul edildiği takdirde tarihten, İslam âleminde ve mukaddes kitaplardan uzaklaşılacağını ve bu durumun da bir felaket olacağını, Avrupalıların *“Türkler ecnebi yazısını kabul etmişler ve Hıristiyan olmuşlar”* yorumunu yapacağını ve bununla birlikte Avrupa’nın eline büyük bir koz geçmiş olacağını ileri sürmüştür (Hâkimiyet-i Milliye, 05.03.1923). Kazım Karabekir’in demecinin ardından alfabe tartışmaları tekrar gündeme gelmiş ve bir süre sonra konu Meclis’te görüşülmeye başlanmıştır.

25 Şubat 1924 tarihinde Meclis’te bütçe görüşmelerinin yapıldığı sırada konu Maarif bütçesine gelince İzmir milletvekili Şükrü Saraçoğlu, *“Arap harflerinin Türk dilini yazmaya uygun olmadığını halkın yalnızca yüzde iki veya üçünün okuma yazma bildiğini”* belirtmiştir. Şükrü Bey konuşmasının devamında şu ifadeleri kullanmıştır:

“Avrupa’da, Hıristiyanlığın hâkim olduğu yerlerde okumak yasak idi. Okumak papazların, prenslerin yed-i inhisarında idi. Prensler, papazlar ve kanunlarla jandarmalar halkı okutmamak için uğraşıyorlardı. Buna rağmen bütün ahali okudu, Bizim memleketimizde dinimiz, okumayı emrediyor. Hocamız, hacımız, zabitemiz, adet ve ahlâkımız, kanunlarımız her şeyimiz ‘Okuyunuz’ diyor ve yüzlerce, belki binlerce seneden beri her köyümüzde bir mektebimiz yoksa bile bir hocamız vardır. O, köyümüzün çocuklarını okutmak için didindi, uğraştı. Hacımızın, hocamızın, mirimizin, memurumuzun hulâsa tekmil maneviyat ve maddiyetimizin bizi okumaya sevk ettiği bir diyarda ve büyük fedakârlıklar yapılan bu memlekette, memleket halkı hâlâ okuyup yazma öğrenmedi ise bunu yalnız usulde aramak, yalnız maarifçilerin tarzı tedrisi ve idareyi bilmediğini iddia etmek doğru olmaz. Benim kanaatimce bu büyük derdin vahim noktası harflerdir” (TBMM Zabıt Ceridesi, 25 Şubat 1924: 335-336).

Şükrü Bey’in konuşmasına gelen tepkiler, Meclis’te Latin harfleri meselesinin görüşülmesi için henüz erken olduğunu göstermekteydi. Alfabeyle yönelik tartışmaların devam ettiği süreçte Mustafa Kemal Paşa tarafından Türkiye’yi modern devletler seviyesine çıkarabilmek için bir dizi reform hareketi başlatılmıştır. Eğitimde millilik, modernlik ve laiklik esaslarının uygulanabilmesi için eğitim-öğretimin birleştirilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Bu bağlamda 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen *“Tevhid-i Tedrisat Kanunu”* ile birlikte ülkedeki bütün eğitim-öğretim kurumları Maarif Vekâletinin çatısı altında birleştirilmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 3 Mart 1924: 25-27). Bu kanunun kabul edilmesinin ardından da alfabe değişikliği konusundaki tartışmalar artarak devam etmiştir.

Sovyetler Birliği çatısı altında yaşayan Türk topluluklarının problemlerini çözmek ve kültürel gelişmelerde ortak çizgiyi belirlemek amacıyla, 26 Şubat-6 Mart 1926 tarihleri arasında Bakü’de *Birinci Uluslararası Türkiyat Kongresi* düzenlenmiştir. Alfabe konusunun da tartışıldığı kongrede Arap alfabesinden Latin alfabesine geçiş için 101 olumlu, 7 olumsuz, 6 da çekimser oy verilmiştir. Yapılan görüşmeler ve tartışmalar neticesinde Latin alfabesinin kabul edilmesine karar verilmiş ve her bir Türk kolu için ayrı ayrı Latin kökenli alfabeler oluşturulmuştur. Ardından Türk topluluklarının çoğu Latin alfabesine geçiş sürecini başlatmıştır (Tongul, 2004: 114; Kılıç, 2020: 802).

Birinci Uluslararası Türkiyat Kongresi’nin ardından Türkiye’de alfabe sorunu yeniden gündeme gelmiş ve Latin alfabesine karşı çıkan birçok aydın da fikrini değiştirmeye başlamıştır. Aynı zamanda Akşam gazetesi de 28 Mart 1926’da yayımlanan sayısında *“Latin Harflerini Kabul Etmeli mi, Etmemeli mi?”* başlıklı bir anket düzenlemiştir. Dönemin tanınmış aydınlarının katıldığı bu ankette katılımcılara 3 soru yöneltilmiştir: *“Latin harflerini kabul etmeli miyiz? Kabul edersek menfaatimiz nedir, kabul edersek zararımız ne olabilir? Bu mesele etrafındaki nokta-nazarınızı lütfeder misiniz?”* Ankete verilen cevaplar da gazetenin Nisan-Mayıs aylarındaki sayılarında yayımlanmıştır. Sonuca göre ise ankete katılan toplam 16 kişiden sadece 3’ü Latin harflerine geçilmesi yönünde olumlu görüş bildirmiştir (Kılıç, 2020: 803). Ayrıca bu anket ile Türk basını da ikiye bölünmüştür. Örneğin Ahmet Cevdet Bey sahibi olduğu İktisat gazetesinde Arap alfabesinin terkedilmemesi gerektiğini ileri sürerken, Cumhuriyet gazetesinin sahibi ve başyazarı Yunus Nadi Bey de artık Latin alfabesine geçilmesinin zamanı geldiğini

dile getirmiştir. *Yeni Kafkasya* ve *Hayat* gibi mecmualar da Latin alfabesine karşı çıkarken, *İctihad* dergisi Latin harflerine geçilmesi gerektiği üzerinde durmuştur (Şimşir, 2008: 76).

1927 yılının son dönemlerinde ve özellikle 1928'in ilk yarısında Latin harflerinin Türkçeye uygulanması yönünde önemli adımlar atılmıştır. Dönemin Adalet Bakanı Mahmut Esad Bey, 8 Ocak 1928 tarihinde Türk Ocakları'nda bir konuşma yaparak Latin harfleri konusundaki düşüncelerini şu şekilde aktarmıştır: "*Mensubu olmakla yegâne şeref duyduğum ırkımın bir gün güzel dilini Latin harflerle ifade ettiğini görmeği hararetle dilediğimi söylemekten men-i nefis edemem*" (Kılıç, 2020: 804). CHP Genel Sekreteri Saffet Bey ve arkadaşlarının hazırladıkları "Latin Rakamları Tasarısı" 20 Mayıs 1928'de Meclis'te kabul edilmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 20 Mayıs 1928: 203). Rakamlar konusu Meclis'te tartışılırken Kastamonu mebusu Hasan Fehmi Bey şöyle demiştir: "*Beynelmilel rakamları bugün kabul ediyoruz. Acaba hükümetimiz beynelmilel harflerin kabulünde ne mahzur görüyor?*" Bu soruya cevap veren Maliye Bakanı Şükrü Bey konuşmasında şu ifadelerle yer vermiştir:

"Harfler meselesine gelince; keza TBMM'nin şimdiye kadar ittihaz ettiği büyük kararlarda kendine meslek ittihaz ettiği büyük bir şiarı vardır ki herhangi bir mesele, muazzel bir mesele bilhassa ilmi ve fenni bir mesele halledileceği zaman, bütün kuvvet ve kudretin kendi elinde olduğunu bilmekle beraber TBMM, daima ilim ve fen mebahisinde bilhassa mütehasısların, âlimlerin ve mütefenninlerin bir arada toplanarak bir noktada ittihaz ettikleri gün, onu bir gün dahi tehir etmeksizin heyet-i celilenize takdim edeceğiz" (TBMM Zabıt Ceridesi, 20 Mayıs 1928: 206).

Maarif Bakanı Mustafa Necati Bey de Latin harfleri meselesi üzerinde büyük bir titizlikle çalışıldığını ve kısa bir süre içerisinde konunun Meclis'e sunulacağını belirtmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 20 Mayıs 1928: 206). Rakamların kabul edilmesinin ardından İcra Vekilleri Heyeti "Alfabe" konusunu incelemek, bu konu hakkındaki farklı görüşleri belirlemek ve neticede kendi fikirlerini beyan etmek için 23 Mayıs 1928'de bir Dil Heyeti'nin kurulması kararını almıştır. Dönemin önemli yazar, şair ve aydınlarının katıldığı Dil Heyeti'nde toplam 9 kişi görev almış, ancak çalışma alanının genişlemesi ile birlikte 5 kişi daha heyete dâhil olmuş ve üye sayısı 14'e çıkmıştır. Heyet şu isimlerden oluşmaktaydı: "Mardin Mebusu Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Afyon Mebusu Ruşen Eşref (Ünaydın), Bolu Mebusu Falih Rıfki (Atay), Talim Terbiye Kurulu Başkanı Mehmet Emin (Erişirgil), Talim ve Terbiye Kurulu Üyesi Mehmet İhsan (Sungu), Talim ve Terbiye Kurulu Üyesi Avni (Başman), Darülfünun Müderrisi Ragıp Hulusi (Özdem), Darülfünun Müderrisi Ahmet Cevat (Emre), Hancıye Vekâleti Mensubu İbrahim Osman (Grantay)" ile birlikte daha sonra bu heyete "Celal Sahir (Erozan), İbrahim Necmi (Dilmen), Ahmet Rasim, İsmail Hikmet (Ertaylan) ve Fazıl Ahmet (Aykaç) Beylerin" de katılım sağlanmıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi [BCA], 30.18.11.29-32-20, 28.05.1928).

26 Haziran 1928'de yeni harflerin kabulü için hazırlıklara başlayan heyet, yazı ve dilbilgisi alanındaki çalışmalarını "Alfabe Komisyonu" ve "Gramer Komisyonu" olarak iki alana ayırmıştır. Alfabe Komisyonu'nun görevi; "*Türkçedeki seslerin sayı ve niteliklerini ortaya koymak, bütün harflerin öz değerlerini incelemek, seçim için esaslar geliştirerek Türkçe'nin yeni harflerini saptamak ve uygulama kurallarını belirlemek*" olarak saptanmıştır. Gramer Komisyonu ise gramer kuralları ile ilgili çalışmaları yapmakla görevlendirilmişti (Doğaner, 2005: 33). Komisyon 6 haftalık bir çalışma neticesinde raporunu tamamlamıştır. Heyet adına Ahmet Cevat (Emre) Bey Gramer Raporu'nu, İbrahim Osman Bey de 41 sayfalık Elifba Raporu'nu hazırlamıştır. 1 Ağustos 1928'de Falih Rıfki (Atay) Bey, hazırlanan raporları Dolmabahçe Sarayı'nda Mustafa Kemal Paşa'ya sunmuştur. Alfabe ve Gramer Raporu'nu uzun süre inceleyen Mustafa Kemal Paşa, yeni alfabenin harfleri ve grameri üzerinde bir takım değişiklikler yapılmasını önermiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın önerileri doğrultusunda yapılan değişiklikler 6 Ağustos'ta tamamlanmış ve yeni alfabe kamuoyuna duyurulmuştur (Kılıç, 2020: 807).

Mustafa Kemal Paşa 9 Ağustos 1928'de Sarayburnu Gülhane Parkı'nda yeni harflerin kabul edildiğini halka bildirmiştir. Ardından ülkenin dört bir yanında yeni harflerin öğretilmesi için seferberlik başlatılmıştır. 16 Ağustos'ta Cumhuriyet Halk Fırkası'nda (CHF) bir toplantı düzenlenmiş ve yeni harflerin halk arasında yaygınlaşması için gerekli girişimlerin yapılmasına karar verilmiştir. Bu bağlamda her ilçede bir dersane açılması ve bu dersaneler için de "Halk Dershanelerine Mahsus Türk Alfabesi" basılması uygun görülmüştür (Tongul, 2004: 122). Öte yandan 15 Ağustos'tan itibaren İstanbul Ticaret Odası'nda imzalar yeni harflerle atılmaya, yazışmalarda da yeni harfler kullanılmaya başlanmıştır. 17 Ağustos'ta ilköğretim öğretmenleri, 18 Ağustos'ta da ilköğretim müfettişleri için yeni Türk alfabesi kursları açılmıştır (Kılıç, 2020: 811).

29 Ağustos günü Dolmabahçe Sarayı'nda profesörler, yazarlar, askeri ve sivil yönetim üyeleri, basın mensupları ve İstanbul'un tanınmış isimlerinin büyük bir çoğunluğunun katılımıyla bir toplantı düzenlenmiş ve Latin harflerinin tanıtımı yapılmıştır. Yoğun tartışmaların yaşandığı bu toplantıda Başvekil İsmet Paşa da yeni harflerin gerekliliğinden, bu alfabenin tamamen bir Türk alfabesi olduğundan ve hükümetin bu konudaki

kararlılığından bahsetmiştir. Konferansın ardından Latin harflerinin halka tanıtılması için başta Mustafa Kemal Paşa ile birlikte Başvekil İsmet Paşa, dönemin TBMM Başkanı Kazım Paşa, Maarif Vekili Mustafa Necati Bey ve birçok mebusun katılımıyla bir tanıtım kampanyası oluşturulmuştur. Bu amaçla yurt gezilerine başlayan Mustafa Kemal Paşa, 23 Ağustos'ta *Ertuğrul* isimli yatıyla İstanbul'dan Tekirdağ'a geçmiştir. Ardından Bursa ve Çanakkale'yi ziyaret eden Paşa, Marmara Bölgesinden sonra sırasıyla Sinop, Samsun, Amasya, Tokat, Sivas ve Kayseri illerinde de Latin harflerini halka tanıtmıştır (Şimşir, 2008: 185-190). Mustafa Kemal Paşa, 1 Kasım 1928'de TBMM'yi açış konuşmasında yeni harflerin kabulü konusuna değinmiş ve konuşmasında şu ifadelere yer vermiştir:

“Aziz arkadaşlarım; her şeyden evvel her inkişafın ilk yapı taşı olan meseleye temas etmek isterim. Her vasıttan evvel büyük Türk milletine onun bütün emeklerini kısır yapan çorak yol haricinde kolay bir okuma-yazma anahtarı vermek lâzımdır. Büyük Türk Milleti, cehaletten az emekle kısa yoldan ancak kendi güzel ve asil diline kolay uyan böyle bir vasıta ile sıyrılabilir. Bu okuma-yazma anahtarı ancak Latin esasından alınan Türk alfabesidir. Basit bir tecrübe Latin esasından Türk harflerinin Türk diline ne kadar uygun olduğunu şehirde ve köyde yaşı ilerlemiş Türk evlatlarının bu kadar kolay okuyup yazdıklarını güneş gibi meydana çıkarmıştır. Büyük Millet Meclisi'nin kararıyla Türk harflerinin katiyet ve kanuniyet kazanması, bu memleketin yükselme mücadelesinde başlı başına bir geçit olacaktır. Efendiler, Türk harflerinin kabulü ile hepimize, bu memleketi seven bütün yetişkin evlatlarına mühim bir vazife tevaccüh ediyor. Bu vazife, milletimizin kâmilan okuyup yazmak için gösterdiği şevk ve aşka bilfiil hizmet ve yardım etmektir. Hepimiz, hususi ve umumî hayatımızda rast geldiğimiz okuyup yazma bilmeyen erkek, kadın her vatandaşımıza öğretmek için tehalük göstermeliyiz. Bu milletin asırlardan beri hallolamayan bir ihtiyacı bir kaç sene içinde tamamen temin edilmek, yakın ufukta gözlerimizi kamaştıran bir muvaffakiyet güneşidir. Aziz arkadaşlarım, yüksek ve ebedi yadigarımızla büyük Türk Milleti yeni bir nur âlemine girecektir” (TBMM Zabıt Ceridesi, 1 Kasım 1928: 4-5).

Mustafa Kemal Paşa'nın bu konuşmasının ardından 1353 sayılı *“Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun”* 3 Kasım 1928'de Resmi Gazetede ilan edilerek yürürlüğe girmiştir (TC Resmi Gazete, 03.11.1928: 921-923; Düstur, 03.11.1928: 3). Yeni harflerin kabul ve onayının ardından alfabenin halka benimsetilmesi, tanıtılması ve en önemlisi de öğretilmesi için başta Millet Mektepleri olmak üzere çeşitli halk eğitim kursları açılmıştır.

2. MİLLET MEKTEPLERİNİN TALİMATNAMESİ VE AÇILIŞI

Harf İnkılabının en önemli aşamalarından biri olan Millet Mektepleri, okul dışında kalan bütün vatandaşlara okuma-yazma öğretmek ve onları çağdaş birer cumhuriyet bireyi olarak yetiştirmek amacıyla oluşturulan halk eğitim kurumları arasında yer almaktadır. 8 Kasım 1928'de Başvekil İsmet Paşa Meclis'te faaliyet raporlarını okurken, yeni harflerin toplumun her kesimine öğretilmesi için Millet Mekteplerinin açılacağını duyurmuş ve şu ifadeleri kullanmıştır:

“Türk harflerinin bütün vatandaşlara kapılarının önünde ve işlerinin başında öğretilmesi için daha bu sene içinde Millet Mektepleri teşkilatı yapacağız. Bu teşkilat şehir ve köy bütün yurdu kaplayacak, vatandaşların işlerinin maişetlerinin en müsait devirlerinde ve yanlarında ya iki aylık ya da dört aylık kurslar açılacaktır. Şehirde ve köyde mektepler muayyen içtima mahallerine gelmeye vakitleri müsait olmayan vatandaşlar için seyyar muallim teşkilatı yapılacaktır. Devletin en büyüğünden en küçüğüne kadar bütün memurları Millet Mektepleri teşkilatının ihtiyacına göre çalışacaklardır. Reiscumhurumuz Millet Mektepleri teşkilatının Umumi Reisliğini ve Başmuallimliğini kabul buyurmuşlardır. Bu teşkilat ile bir senede vatandaşın maişet hayatındaki düzenini hiç sarsmaksızın geçkin yaşlarda birkaç yüz bin nüfusu okutabileceğimizi hesap ediyoruz” (TBMM Zabıt Ceridesi, 8 Kasım 1928: 26).

İsmet Paşa'nın Meclis konuşmasından 3 gün sonra yani 11 Kasım'da 7284 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Millet Mekteplerinin açılmasına karar verilmiş ve talimatname hazırlanmıştır (Hâkimiyet-i Milliye, 16.11.1928). 52 maddeden oluşan Millet Mektepleri talimatnamesi, 24 Kasım'da Resmi Gazetede yayımlanmıştır (TC Resmi Gazete, 24.11.1928: 1048). Millet Mekteplerinin amacı talimatnamede şu şekilde belirtilmiştir:

“Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Türk dilinin ferdî ve umumî, hususî ve resmî bilcümle muharreratta Türk harfleriyle tespiti kanunen kabul edilmiş olmasından bu kanuna müsteniden tatbikinde vuzuh ve vücuha iraeşi için yani Türk harflerinin kısa bir zamanda ve kolay surette her ferde okuyup yazabilmek imkânını bahşeden mahiyetten Türk milleti azami surette istifade ettirmek ve büyük halk kitlelerini süratle okuryazar bir hale getirmek maksadıyla Millet Mektebi Teşkilatı

yapılmıştır” (TC Başvekâlet Müdevvenat Müdürlüğü Neşriyat Şubesi Millet Mektebi Teşkilatı Talimatnamesi, 1928).

Bu talimatname ile hiç okuma-yazma bilmeyen vatandaşlara yeni Türk harfleri ile okuma-yazmayı öğrenmeleri için 4 ay süreli A kursları ve okuma-yazma bilenlere de 2 ay süreli B kursları açılmıştır (TC Resmi Gazete, 24.11.1928: 6102). 1928 Millet Mektepleri talimatnamesi ile 16-30 yaş aralığında bulunan bütün kadın erkek vatandaşların öğretimi zorunlu tutulmuştur (TC Resmi Gazete, 24.11.1928: 6105). İlk Millet Mektepleri talimatnamesinde bir yıllık uygulamanın sonunda bazı eksiklikler tespit edilmiştir. Bu sebeple de 22 Eylül 1929’da Millet Mektepleri talimatnamesi yeniden düzenlenmiş ve eksik kalan kısımları tamamlanmıştır (BCA, 30.18.1.2.5-48-16, 22.09.1929).

56 maddeden oluşan yeni talimatnamenin 1. ve 5. maddeleri arasında Millet Mekteplerinin amacı ve yapısı hakkında bilgi verilmiş ve 1. maddede açılış amacı şu şekilde ifade edilmiştir: “Türkiye halkını okuyup yazmaya muktedir bir hale getirmek ve ona hayat ve maişetinin istilzam ettiği ana bilgileri kazandırmak maksadıyla Millet Mektepleri ve teşkilatı vücuda getirilmiştir” (BCA, 490.1.0.0.1-3-12; 28.10.1929). Talimatnamenin 2. maddesinde; “Millet Mekteplerinin umumi teşkilatı sabit ve seyyar olmak üzere A ve B dersanelerinden, halk okuma odaları ile köy yatı dersanelerinden mürekkeptir” denilerek, mekteplerin teşkilat yapısı hakkında bilgi verilmiştir (BCA, 490.1.0.0.1-3-12; 28.10.1929).

3. maddede, “Şehir ve kasabalarda ve mektebi bulunan köylerde açılan Millet Mektebi dersanelerine sabit; mektepsiz köylere bir devre için muallim göndermek suretiyle açılan dersanelere de seyyar dersaneler denir” ifadeleri ile sabit ve seyyar dersanelerin tanımı yapılmıştır (BCA, 490.1.0.0.1-3-12; 28.10.1929). Talimatnamenin 4. maddesinde sabit ve seyyar A dersanelerin görevleri açıklanmış ve hiç okuma-yazma bilmeyen veya Arap harflerini öğrenmiş olan yetişkinleri okur-yazar bir hale getirmek olduğundan bahsedilmiş ve “A dersanelerinde tedrisat her sene 1. Teşrinisanide başlayıp Şubat nihayetinde hitama erer” ifadelerine yer verilmiştir (BCA, 490.1.0.0.1-3-12; 28.10.1929). 5. maddede sabit ve seyyar B dersanelerinin hedefi şu şekilde açıklanmıştır: “Sabit ve seyyar B dersanelerinin hedefi, A dersanelerini ikmal etmiş ve okuyup-yazmayı öğrenmiş olan vatandaşları hayat ve maişetlerinin ve vatandaşlık sıfatlarının istilzam ettiği ana bilgilerle teçhiz etmektir. Bu dersanelerde tedrisat A dersanelerinde olduğu gibi 1. Teşrinisanide başlayıp Şubat nihayetinde hitama erer” (BCA, 490.1.0.0.1-3-12; 28.10.1929).

6. ve 7. maddeler “Millet Mekteplerinin Miktarı ve Müdavimleri” başlığı altında verilmiştir. 6. maddede, “İlk mektep bulunan her yerde mevcut ilk mektep muallimi adedince ve mektepsiz köylerde de talimatnamenin seyyar dersanelere ait maddelerinde muharrer şartların istikmali derecesiyle mütenasip olarak 15 ila 40 talebeden mürekkep Millet Mektebi dersaneleri küşadına çalışılır” (BCA, 490.1.0.0.1-3-12; 28.10.1929) ifadelerine yer verilmiştir. 7. madde ile de bu dersanelerde yaşları 16 ile 45 arasında bulunan kadın erkek bütün vatandaşların okutulacağından bahsedilmiştir (BCA, 490.1.0.0.1-3-12; 28.10.1929). Burada dikkat çeken husus 1928 talimatnamesinde 16-30 yaş aralığının öğretimi zorunlu tutulurken, 1929 talimatnamesinde yaş aralığının 16-45 olarak belirlenmesidir. Dolayısıyla hedef kitlenin kapsamı genişletilmiştir (BCA, 490.1.0.0.1-3-12; 28.10.1929).

Millet Mektepleri teşkilatının oluşumuna yönelik bilgilere 8. ve 13. maddeler arasında “Teşkilat” başlığı altında yer verilmiştir. Buna göre, kadın erkek her Türk vatandaşı Millet Mektepleri teşkilatının asli talebesi sayılmıştır. Millet Mektepleri teşkilatının Başkanı ve Başmuallimi Mustafa Kemal Paşa olarak belirlenmiştir. Meclis Başkanı, Başvekil, İcra Vekilleri Heyeti, Erkan-ı Harbiye Reisi ve CHF Umumî Kâtibi de bu teşkilatın yürütücü üyeleri olacaktır. Millet Mekteplerinin işleyişinden de Maarif Vekâleti sorumlu tutulmuştur. Ayrıca, Maarif Vekâleti tarafından verilen emirler dairesinde memleket dâhilindeki Millet Mekteplerinin tesis ve idaresi vazifesi de valiliklere verilmiştir (BCA, 490.1.0.0.1-3-12; 28.10.1929).

14. ve 21. maddeler arası “Vilayetler” başlığı ile verilmiştir. Genel olarak Millet Mekteplerinin vilayetlerdeki işleyişi, Vilayet İdare Heyetinin görevleri, Vilâyet Millet Mektepleri İdare Heyeti Reisi sıfatıyla valilerin her sene Maarif Vekâletine göndermekle zorunlu oldukları raporlar, Millet Mektepleri İdare Heyetleri Umumî Kâtibi sıfatıyla Maarif Müdürlerinin görevleri detaylı olarak açıklanmıştır (BCA, 490.1.0.0.1-3-12; 28.10.1929).

Talimatnamenin 22. ve 23. maddeleri “Ücretler” başlığı altında verilmiştir. Buna göre; Millet Mekteplerinde görev alan her öğretmene 4 aylık hizmetinin karşılığında en az 50 lira ödenecekti. İlköğretim müfettişlerine 60, Maarif Müdürlerine de bir dönem için 90 lira ücret ödenecekti. Öğretmenlere verilecek ücretler vilayetlerin Millet Mektepleri tahsisat bütçelerinden ve köy sandıklarından karşılanacaktı (BCA, 490.1.0.0.1-3-12; 28.10.1929).

24. ve 27. maddeler arası “Millet Mektepleri Dersanelerinin Nevileri ve Tedrisat Zamanları” başlığı altında ele alınmıştır. Buna göre, erkek ve kadınlara özel ya da her ikisine de ortak 3 dersane açılacağı, her

dershanede cuma günleri dışında her gün 1 saat haftada 6 saat ders verileceği, Mahalli İdare Heyetlerinin kararı doğrultusunda gün sayısının 3'e kadar indirilebileceği ancak bir sınıfta günde 2 saatten daha fazla ders verilemeyeceği, derslerin günün hangi saatinde başlayacağına da Mahalli İdare Heyetinin karar vereceği belirtilmiştir (BCA, 490.1.0.0.1-3-12; 28.10.1929).

28. ve 31. maddeler arası "*Derslere Başlangıç ve İmtihanlar*" başlığı ile ele alınmış, derslere başlama ve sınavların nasıl olacağı hakkında bilgiler verilmiştir. Buna göre, İdare Heyetleri mekteplerin derslere başlama zamanını gazeteler aracılığıyla duyuracak, 1 Ocak'ta mektepler bayraklarla donatılacak, ilk derste muallimler 15 dakika boyunca Millet Mekteplerinin amacını ve okuma-yazmanın önemini vatandaşlara anlatacaktı. A ve B dershanelerinde 4 ay eğitim alan bütün vatandaşlar sınava tabi tutulacaktı (TC Resmi Gazete, 16.10.1929: 8399-8400).

Talimatnamenin 32. ve 44. maddeler arası "*Seyyar Dershaneler ve Muallimler*" başlığı altında düzenlenmiştir. Buna göre, okul bulunmayan köylere seyyar dershaneler açılacak ve buralarda seyyar öğretmenler görev yapacaktı. Seyyar öğretmenler de sabit öğretmenler gibi kasım ayında derslere başlayacak ve şubat ayının sonuna kadar çalışacaklardı. Seyyar öğretmenler öğle vaktinden önce 12-16 yaş aralığındaki çocukları, öğleden sonra da 16-45 yaş aralığındaki vatandaşları okutacaklardı. Ayrıca ihtiyaç halinde yetişkinler için farklı kurslar da açılabilirdi. Seyyar öğretmenlerin görev yapacakları yer ihtiyar heyeti tarafından belirlenecek ve seyyar öğretmenler göreve giderken yanlarında tebeşir, kâğıt, kalem, defter, kitap gibi gerekli malzemeleri götürcekti (TC Resmi Gazete, 16.10.1929: 8400-8401).

Talimatnamenin 45. ve 47. maddeleri arası "*Devlet Müesseselerinin, Hapishanelerin, Hususi ve Ticari Müesseselerin Vazifeleri*" başlığı altında düzenlenmiştir. Buna göre; devlet daireleri, belediyeler, tekell idaresi, banka, demiryolu ve liman idareleri sürekli olarak çalıştırdıkları personel ve işçilerini kurslara göndermek zorundaydı. Ayrıca hapishanelerde bulunan Türk vatandaşları ile sürekli olarak en az 20 kişi çalıştıran şirketler, fabrikalar ve bunun gibi bütün kuruluşlar işçilerini okutmakla sorumlu tutulmuştur (TC Resmi Gazete, 16.10.1929: 8401).

"*İrşat ve Teşvik Faaliyetleri*" başlığındaki 48. madde de vatandaşların Millet Mekteplerine olan ilgisini çekme yollarından ve teşvik edici çalışmalardan bahsedilmiştir. 49. ve 50. maddelerde de köy veya mahalle ihtiyar heyetlerine üye olabilmek için gerekli şartlar açıklanmıştır. Ayrıca okullara herhangi bir mazeret göstermeden devam etmeyenlere de makul bir para cezası verileceği üzerinde durulmuştur (TC Resmi Gazete, 16.10.1929: 8402). Millet Mektepleri talimatnamesinin 51. ve 56. maddeleri arası da "*Müteferrik Maddeler*" başlığı altında düzenlenmiştir. 51. madde de Millet Mekteplerine gitmek isteyenlerin sayısının mevcut dershane sayısından fazla olması durumunda, orada mevcut bulunan Türk Ocağı'nın dershane açabileceği belirtilmiştir. 52. madde de Maarif Vekâleti müfettişlerinin, Millet Mekteplerini her daim denetleyebileceği vurgulanmıştır (TC Resmi Gazete, 16.10.1929: 8402).

2 Aralık 1928'de Maarif Vekili Mustafa Necati Bey, "*Millet Mektepleri Teşkilî Hakkında*" başlıklı bir tamimi valiliklere göndermiş ve Millet Mekteplerinde 1 Ocak 1929'dan itibaren derslere başlanacağını şu şekilde duyurmuştur: "*Türkiye halkının ümmilikten kurtarılmasına matuf olarak devam eden faaliyetler 15 Kânunuevvel 1928'den itibaren Millet Mektepleri teşkilatı talimatnamesine tevfiқан tanzim olunacak ve Kânunusani 1929'da derslere başlanacaktır. Bu talimatname yeni teşkilatın idari ve ihzari bir cüzü tamını teşkil eden vilayetinizde size şerefli vazifeler tahmil etmektedir*" (Maarif Vekâleti Mecmuası, 1929: 89). Genelgenin devamında ise belirtilen tarihe kadar her öğretmene bir Millet Mektebi dershanesi kurulacağı, her kasabada ve birden fazla öğretmenin yer aldığı her köyde A ve B kursları açılacağı, A kursuna dâhil olanların nisan ayına kadar, B kursuna dâhil olanların da şubat sonuna kadar mekteplere devam edeceği belirtilmiştir. Ayrıca bir kurs dönemindeki dersleri geçemeyen vatandaşların diğer kursa katılabilecekleri, sadece bir öğretmenin bulunduğu köylerde A ve B kurslarının ortak olacağı, öğretmenlerin 10 Kânunusaniye kadar karşılaştıkları zorlukları ve dershanelerle ilgili sayısal verileri Maarif Vekâletine bildirmeleri istenmiştir (Maarif Vekâleti Mecmuası, 1929: 89-90).

Millet Mekteplerinin kesin açılış tarihinin 1 Ocak 1929 olarak belirlenmesinin ardından ülke genelinde yoğun bir hazırlık dönemi başlamıştır (BCA, 490.1.0.0-1-2-13, 25.12.1928). Duvar ilanları ve resmi bildirimler, şehir ve köylerin her yerine yapıştırılmış, İstanbul'da okullar süslenmiş ve okul çocukları da açılış günü için gösteri hazırlıklarına başlamışlardı (Ataş, 2003: 62). Diğer yandan Millet Mektepleri için kayıt işlemleri başlatılmış ve özellikle de kadınların mekteplere yoğun ilgisi olmuştur. Maarif Vekâleti de mektepler için kitap basım işlerini hızlandırmıştır. Millet Mekteplerinin müfredatı diğer okullardan farklı olduğu için kitaplar, Ankara'ya çağrılan üniversite hocaları ve alanında uzman öğretmenler tarafından özel olarak hazırlanmıştır. Millet Mekteplerinin kitapları hazırlanırken diğer taraftan da normal okulların kitapları hızlı bir şekilde yeni harflere çevrilmeye

başlanmıştı. Millet Mektepleri için diğer bir hazırlık da öğretmenlerin tayin ve tespit işlemlerinin yapılması ve mekteplerin eksiklerinin tamamlanmasıydı (İnanç, 2002: 38-39).

Bütün hazırlıklar tamamlandıktan sonra Millet Mektepleri planlandığı gibi 1 Ocak 1929'da ülke genelinde büyük bir törenle açılmıştır. İstanbul'da ilk tören Taksim'de yapılmış ve çeşitli okullara bağlı izciler Taksim Meydanı'nda toplanmıştır. Şehir bandosu yeni harflerin marşını çalmış ve gösteriye katılan binlerce halk da bando ekibine eşlik etmiştir (Cumhuriyet, 02.01.1929: 1-3). Halkın Millet Mekteplerine yoğun ilgisi, devletin ciddi tutumu ve takipçiliği sayesinde kısa sürede verimli sonuçlar alınmaya başlanmıştır. Nitekim mekteplerin açılışından sadece 4 gün sonra İstanbul'da mektep sayısı 1.200'den 1.500'e ulaşmıştır (Milliyet, 04.01.1929: 1).

3. MİLLET MEKTEPLERİNİN YAPISI

Millet Mekteplerinin eğitim, idari ve mali yapısı 1929 yılında son şekli verilen talimatnameye göre hazırlanmıştır. Teşkilatlanma ve faaliyetlerin yürütülmesi konusunda da bütün yükümlülük Maarif Vekâleti'ne verilmiştir (TC Resmi Gazete, 16.10.1929: 8397-8398). Maarif Vekâleti de ülke genelinde Millet Mekteplerinin kurulmasını, işleyişini ve idaresini valiliklere bırakmıştır (Düstur, 03.11.1928: 8). Her vilayette mekteplerin kuruluşu ve idaresi, vilayetin idari yapısına göre vilayet, kaza, nahiye, köy ve mahalle heyetlerine bırakılmıştır (Ataş, 2003: 64).

Vilayet İdare Heyeti'nin başkanı vali, genel sekreteri de maarif müdürüydü. Diğer üyeleri; vilayet encümeninden bir kişi, CHF mutemedi, belediye başkanı ve Türk Ocağı başkanından oluşmaktaydı. Vilayet İdare Heyeti'nin görevleri ise şöyle sıralanmıştır: Her sene azami derecede vatandaşı okutabilecek kadar bütçeyi valiliğin genel bütçesinden ayırmak; Millet Mektepleri için yer bulmak, gerekli ihtiyaçlarını gidermek ve eğitim için gerekli ihtiyaçları gidermek; Talimatnameye uygun olarak vatandaşların devamlılığını sağlamak; Millet Mekteplerinde okutulacak kitaplar ve diğer neşriyatı zamanında bulup halka ulaştırmak; Şehir, kasaba ve köylerdeki devlete ait yerlerde veya halk için çalışan müesseselerin yerlerinde halk okuma odaları oluşturup, temizlemek; Gerekli olacak para için devlet kurumlarından veya fertlerden yardım almak; Mali durumun el verdiği ölçüde her il ve kaza merkezinde veya uygun görülecek yerlere köy yatı mektebi açmak ve idare etmek (BCA, 490.1.0.0-1-3-12, 28.10.1929; TC Resmi Gazete, 16.10.1929: 8397-8398).

Vilayet İdare Başkanı olan valiler, yaptıkları faaliyetler ile ilgili olarak Maarif Vekâletine yılda iki kere rapor gönderecekti. Birinci raporda vilayet kapsamında açılan dersane ve görev yapan öğretmen sayısı, kurslara devam eden vatandaşların cinsiyetleri, sayısı ve devam durumları ile ilgili bilgiler verilecekti. 14 nüsha halinde yazılacak olan ikinci raporda ise valiler, birinci raporda bildirdikleri durumda meydana gelen değişiklikler varsa bunlar hakkında bilgilendirme yapacaklardı (BCA, 490.1.0.0-1-3-12, 28.10.1929).

Millet Mekteplerinin öğretim kadrosunun genel maarif teşkilatıyla birbirine benzer olduğu görülmektedir. Bu örgütlenme kapsamında illerdeki öğretim kadrosunun en yetkili ismi Maarif Eminleri idi. Maarif Eminleri, Millet Mekteplerinin bütün eğitim-öğretim uygulamalarını denetlemekle görevlendirilmişti (Albayrak, 1994). Ayrıca Maarif Eminleri, mektepler hakkındaki izlenimlerini ve görüşlerini bir rapor halinde Maarif Vekâletine sunmak zorundaydı (Ataş, 2003: 67). Ancak Maarif Eminliği 1931 yılında kaldırılmış ve Millet Mektepleri, Maarif Vekâletinin il Maarif Müdürlüklerine bağlanmıştır.

Talimatnamede "Millet Mektepleri İdare Heyeti Umumî Kâtibi" sıfatıyla Maarif Müdürlerinin görevlerine de şu şekilde yer verilmiştir.

"Millet Mektepleri Vilayet İdare Heyetinin, talimatnamede belirtilen görevlerini yerine getirmesi konusunda kolaylaştırıcı önlem ve önerileri, mesai programı şeklinde hazırlayıp valiye sunarlar. Öğretmenlerin ve öğretmenlerin görev yapacakları yerleri belirlenmesi, öğretimin programa uygun olarak yürütülmesi de Maarif Müdürlerinin görevidir. Öğrencilerin devam durumları hakkında bildi almak, öğretim faaliyetini aksatacak eksiklikleri Millet Mektebi Vilayet İdare Heyeti ile görüşüp gerekli tedbirleri almak, yapacağı teftiş sonucuna göre gerekli talimatları vermek, sınavların zamanında yapılmasını sağlamak, sınav sonucunda mezunlara verilecek belgeleri düzenlemek ve her ay vermesi gereken bilgileri Maarif eminliklerine iletme" (Ataş, 2003: 67-68).

Diğer bir idari yapılanma olan Kaza İdare Heyeti'nin başkanı kaymakam, genel sekreteri de kaza maarif müdürü idi. Diğer üyeler de belediye başkanı, CHF mutemedi ve Türk Ocağı başkanından oluşmaktaydı (TC Resmi Gazete, 1929: 8398). Nahiye İdare Heyetinin üyeleri de nahiye müdürü, belediye başkanı, mektep başöğretmeni ya da öğretmeni, CHF mutemedinden meydana gelmekteydi. Köy ve Mahalle İhtiyar Heyetleri de köy ya da mahalle muhtarları ve köy öğretmeninden oluşmaktaydı (TC Resmi Gazete, 16.10.1929: 8398). Millet Mektepleri

her ne kadar resmi olarak merkezi ve yerel idarecilerin yönetiminde örgütlenmiş olsa da kadın erkek her Türk vatandaşı bu mekteplerin yardımcısı ve öğrencisi olarak örgütlenmenin içerisinde yer almıştır.

1928 talimatnamesine göre Millet Mektepleri A ve B dershaneleri olarak ikiye ayrılmıştı. A dershanelerinde eğitim çağını geçiren ve hiç okuma-yazma bilmeyen vatandaşlara 4 ay süreli bir eğitim verilecekti. B dershanelerinde ise Arap harflerini bilen ancak yeni harfleri bilmeyen vatandaşlar 2 ay süreli eğitim alacaktı. 1929 talimatnamesinde ise bu dershanelerle ilgili değişiklik yapılmış ve A dershanelerinde hiç okuma-yazma bilmeyen ya da eski harfler ile okuma-yazma bilip yeni alfabeyi bilmeyen vatandaşlara eğitim verilmesine karar verilmiştir. B dershanelerinde ise A dershanelerini bitiren ve okuma-yazma öğrenen vatandaşlara bazı pratik temel bilgilerin verilmesi uygun görülmüştür (Bayraktutan, 2020: 126; İnan, 1991: 169-170).

Millet Mektepleri 1928 talimatnamesine göre Sabit, Gezici ve Özel olmak üzere üçe ayrılmış ancak 1929 talimatnamesinde yapılan değişikliklerle mekteplere Köy Yatı Dershaneleri ve Halk Okuma Odalarının da eklenmesine karar verilmiştir (Şahin, 1991: 216).

Sabit Millet Mektepleri; okul, toplantı salonları, kahvehane, cami, gençler odası gibi sabit yerlerde faaliyet sürdüren mekteplerdir. Talimatnameye göre bu mekteplerde ilk dönem Kasım ayında başlayacak ve Aralık ayının sonunda sınavların başlamasıyla bitecekti. Ocak ayı sınav ve tatil dönemi olup, ikinci dönem de Şubat ayında başlayacak ve Mart ayına kadar da devam edecekti. Bu okullarda görev yapan öğretmenler gündüzleri çocuklara, akşamları da yetişkinlere ders vermekteydi (Şahin, 1991: 216).

Seyyar Millet Mektepleri, Maarif Vekâletinin resmi bir teşkilatının bulunmadığı yerlerde halkın okuma-yazma öğrenebilmesi amacıyla kurulmuştu. Seyyar muallimlerin tedrisat yapacakları mahal, Köy İhtiyar Heyeti tarafından belirlenirdi. Seyyar Talim Heyetleri bünyesinde görevlendirilen bir öğretmen, okulu bulunmayan köylere gidecek, halkı uygun yer ve zamanlarda toplayacak ve onlara okuma-yazma öğretecekti. Bu mekteplerde 12-16 yaş grubu öğleden önce eğitim alacak, 16-45 yaş arasındaki yetişkinler de öğleden sonra okutulacaktı. Ayrıca Seyyar muallimler gidecekleri yerlere tebeşir, kâğıt, kalem, defter ve kitap ve siyah mat muşamba veyahut buna müşâbih portatif kara tahta gibi malzemeyi beraberlerinde götürceklerdi (BCA, 490.1.0.0-1-3-12, 28.10.1929).

Özellikleri bakımından Sabit Mekteplerin benzeri olan *Özel Millet Mektepleri* de özel ve devlet kurumlarının çalışanlarını yeni harfler ile okuryazar hale getirmek için kurulmuştu. 1929 talimatnamesi çerçevesinde kurulan diğer bir teşkilat da *Köy Yatı Dershaneleriydi*. Bu dershaneler Vilayet İdare Heyetlerinin desteği altında mali şartlara bağlı olarak vilayet ve kaza merkezlerinde ya da uygun görülen herhangi bir yerde kurulacaktı. *Köy Yatı Dershanelerinde*, 12-18 yaş aralığındaki zeki ve sıhhatli çocuklara okuma-yazma öğretilenecekti (BCA, 490.1.0.0-1-3-12, 28.10.1929). Okuma-yazma öğrenmiş vatandaşların yararlı bilgiler edinmesi ve kültürel olarak da kendilerini geliştirebilmeleri için *Halk Okuma Odalarının* açılmasına karar verilmiştir. Türkiye'nin bütün şehir, kasaba ve köylerinde açılması planlanan *Halk Okuma Odalarının* açılış amacı şu şekilde belirtilmiştir:

"Millet Mekteplerinde okuttuğumuz kadın ve erkek vatandaşlarımız alfabe ve kıraat sayfalarından sonra kendilerini şahsen alakadar eden malumatı ve vatandaşlık hak ve vazifelerini öğrendikleri zamandır ki mesut ve münevver vatandaşlar yaratmış olmak saadetini duyacağız. İşte bu gayeye doğru atılmış olan ilk adım Okuma Odaları teşkilatıdır. Muhtelif memleketlerde büyük muvaffakiyetler temin eden bu teşkilatın bizde de muvaffak olmaması için hiçbir sebep yoktur" (BCA, 189.9.0.0-114-553-5, 01.01.1929).

Halk Okuma Odalarının kurulması için valiliklere birer genelge gönderilmiştir. Buna göre Okuma Odaları, Millet Mektepleri İdare Heyetinin karar ve onayı ile uygun görülen mahallelerde açılacak ve buraların masrafı da Millet Mekteplerinin bütçesinden ödenecekti. Okuma Odaları bütün halkın fikir ve terbiye ocağı olacak, burada bulunan bütün gazete, mecmua ve kitaplardan herkes yararlanabilecekti. Ayrıca Okuma Odaları için temin edilecek bütün yayınlar Millet Mektepleri İdare Heyeti tarafından belirlenecekti. Okuma Odaları, temiz ve düzenli olmak şartıyla bir evin odası ya da boş bir dükkânda olabilecekti. Okuma Odalarının açılış ve kapanış zamanları mahalli ihtiyaca göre düzenlenecek ve kadınların da bu odalara devam edebilmesi için bir takım düzenlemeler yapılacaktı. Ayrıca Okuma Odalarında belirli zamanlarda halkın faydası için konferanslar düzenlenecekti. Arap harfleriyle yazılmış kitap, gazete ve mecmualar bu odalarda bulundurulmayacaktı (BCA, 189.9.0.0-114-553-5, 01.01.1929).

İdare Heyetlerinin talimatları doğrultusunda köylerde açılacak okuma odalarında vatandaşlara, köy, memleket ve dünya meseleleri, askerlik, vergiler, köy kanunu, kooperatifler gibi birçok konuda bilgi verilecekti. Odalarda kitap, mecmua ve gazetelerin yanı sıra oda duvarlarına halkı bilgilendirici ilan, broşür ve resimler

asılacaktı. Halk Okuma Odaları özellikle 1930 yılından sonra yoğun olarak açılmış ve 1933 yılına gelindiğinde 659'u köylerde, 119'u da şehirlerde olmak üzere toplam sayısı 778'e ulaşmıştır. Ayrıca 5.885 kadın, 51.294 erkek olmak üzere toplam 51.179 vatandaş bu okullara devam etmiştir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Maarif, Halk Okuma Odaları ve Umumî Kütüphaneler İstatistiği 1933-1934, 1935).

Millet Mekteplerinin öğretim teşkilatlanmasında diğer önemli bir isim de ilköğretim müfettişleri idi. Millet Mekteplerinde eğitimin talimatnameye uygun olarak yürütülmesinden sorumlu olan ilköğretim müfettişleri, kendi bölgelerindeki mekteplerin zamanında açılmasını sağlamak, öğretimin talimatnameye uygun olarak yapıp yapılmadığını kontrol etmek, öğrencilerin yoğun olduğu kurslarda fazla olan öğrencileri öğrencinin az olduğu kurslara nakletmek, öğretmenlerin devam durumunu kontrol etmek, her ay istatistik verileri içeren bilgileri ve raporları maarif müdürüne sunmak ile görevliydi (Ataş, 2003: 68). Millet Mekteplerinde öğretim faaliyetlerini asıl yürütenler ilk mektep müdürleri, başmuallimler ve muallimlerdi. Muallimler görev yaptıkları yerlerde 15 ile 40 vatandaştan oluşan bir dersane kurup öğretim sürecini başlatacaklardı. İlk mektep müdürü ve başmuallimler de muallimlerin ve öğrencilerin mekteplere devamını sağlayacaktı (Kılıç, 2011: 153; Ataş, 2003: 68).

Millet Mektepleri açılmadan önce öğretmenler bir kursa tabi tutulmuş ve kendilerine yeni harfler öğretilmiştir. Öğretmenler için açılan *Alfabe Kurslarına* katılım zorunlu olmuş ve kurs sonunda öğretmenlere yazılı sınav uygulanmıştır. Sınavdan başarılı olanlara da öğretmenlik yapabileceklerine ilişkin vesika verilmiştir (Cumhuriyet, 11.09.1928: 3).

Millet Mekteplerinde karşılaşılan en önemli sorunlardan biri öğretmen yetersizliğiydi. Bu sorunu çözmek isteyen devlet yetkilileri, yabancı ve azınlık okullarında görev yapan Türkçe, Tarih ve Coğrafya öğretmenlerinin de Millet Mekteplerinde görev almasını sağlamıştır (TC Resmi Gazete, 24.11.1928: 6104). Diğer yandan Maarif Eminleri eğer gerekli görürse kendi bölgelerinde bulunan orta dereceli okul öğretmenlerini de görevlendirebilirdi. Orta dereceli okulların yanı sıra yüksekokul öğretim kadrosu ve binaları da Millet Mektepleri yararına kullanılabilirdi (BCA, 490.1.0.0-1-3-12, 28.10.1929). Millet Mektepleri için genellikle okul binaları düşünülmüş ancak gerek olması durumunda bölgedeki camiler, hükümet salonları, kulüpler ve kahvehanelerin kullanımı da uygun görülmüştür. Nitekim bu yerlerin mektep haline getirilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması ve diğer ihtiyaçların temin edilmesi de yerel heyetlerin sorumluluğuna verilmiştir (BCA, 490.1.0.0-1-3-12, 28.10.1929).

Millet Mekteplerini başarıyla tamamlayanlara "Millet Mektebi Şahadetnamesi" verilmiştir. A ve B dershanelerini tamamlayan en başarılı 3 öğrenciye bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından imzalanan Teşkilat-ı Esasiye Kanunu hediye edilmiştir. Ayrıca bu kurumlardan mezun olan vatandaşlara ziraat, ticaret ve sanayi kurslarına girişte öncelik de verilecekti (Öztürk ve Nurdoğan, 2001: 209-210).

Mezun olan vatandaşların okuma-yazma bilgisini geliştirmek için 11 Şubat 1929 tarihinde Maarif Vekâleti tarafından "Halk Mecmuası" adı ile haftalık bir dergi çıkarılmıştır. "Halk Mecmuasının" başyazarı Aka Gündüz, diğer yazarları da Kazım Nami (Duru), Mithat Sadullah (Sander), Yusuf Ziya (Özer), Hikmet Şevki, Halit Fahri (Ozansoy), Necdet Rüştü ve Celal Sahir Beyler idi. 22 Haziran 1931'e kadar toplam 124 sayı çıkarılan dergide, yeni alfabe ile ilgili haberlere, hikâye, şiir ve fotoğraflara yer verilmiştir. Diğer yandan "Halk Mecmuası" ile Millet Mekteplerinin faaliyetleri halka duyurulmuş, öğrenci sayısı, sınav tarihleri, okul sayısı gibi istatistiki değerler hakkında da bilgiler verilmiştir (Kılıç, 2011: 157).

Millet Mektepleri bütçesi bütün il ve ilçedeki İdare Heyetleri tarafından hazırlanır ve Maarif Vekâletinin onayına sunulurdu. Dershanelerin araç-gereçleri, öğretim kadrosunun ücretleri, seyyar öğretmenlerin yol masrafları, Millî Eğitim Müdürleri ve ilköğretim müfettişlerinin dönem başı alacaklar ücretler, dersliklerin aydınlatılması ve ısıtılması başlıca giderler arasındaydı. Millet Mekteplerinin gelir kaynakları ise şöyleydi: "İl özel bütçelerinden naklolacak para, yerel ticaret ve Ziraat Odaları'ndan alınacak yardımlar, belediyelerden alınacak yardımlar, idare kurullarının bölge halkından toplayacağı bağışlar, Millet Mekteplerine devam etmeyenlerden alınacak 5-60 lira arasında değişen para cezası, genel bütçeden eğitim için ayrılan para, CHF Teşkilatı, Türk Ocakları ve buna benzer kurumlara özel kişilerin yaptığı maddi yardımlar, Büyük Söylev'in plak satışlarından elde edilen kazançlar" (TC Resmi Gazete, 24.11.1928: 6106). Millet Mektepleri talimatnamesinde özellikle öğretim kadrosunun ücretleri konusunda şöyle denilmekteydi:

"Millet Mekteplerinde ders okutan her öğretmene dört aylık hizmetinin karşılığında en az 50 lira verilir. Okulunda ikiden fazla Millet Mektebi açılan başöğretmenlere ve kaza maarif memurlarına, düzenli görevlerine karşılık 50, ilköğretim müfettişlerine 60, maarif müdürlerine de bir devre için 90 lira ücret ödemesi yapılır. Millet Mekteplerinin, maarif müdürü ve ilköğretim müfettişleri tarafından teftişini mümkün kılmak için her sene, vilayet maarif bütçesinin özel giderler bölümüne, yeter miktarda harcırah konur" (TC Resmi Gazete, 16.10.1929: 8399).

10 Kasım 1928 tarihli 1354 sayılı “1928 senei maliyesi Maarif Vekâleti bütçesine tahsisatı fevkalade itasına ve muhtelif devaîr bütçelerine mevzu tahsisattan bazılarının imhasına dair kanun” ile vilayet bütçelerinden Millet Mektepleri için 400.000 lira tahsisat ayrılmasına karar verilmiştir (TC Resmi Gazete, 10.11.1928: 6049; Kanunlar Dergisi, 1928: 3). Ayrıca İcra Vekilleri Heyetinin 26 Aralık 1928 tarihli toplantısında, Millet Mektepleri için ayrılan bütçe dışında belirlenen bir takım işler için de ayrılan paradan harcama yapılabileceği kabul edilmiştir (BCA, 30.18.1.2, 1-11-11, 26.12.1928). Böylece Millet Mektepleri bütçesi için belirlenen ilk kanuna ek olarak yeni bir tahsisat ayrımı yapılacaktı. Her ne kadar kanunlar ile Millet Mektepleri bütçesi arttırılmaya çalışılsa da ilerleyen süreçte bütçe konusunda bir takım sorunlar yaşanmış ve bu durum da mekteplerin başarısı üzerinde olumsuz yönde etkili olmuştur.

Millet Mekteplerinin açıldığı ilk günden itibaren yoğun ilgi görmesi, birçok okulda yeni dershanelerin açılmasına sebep olmuştur. Ancak bu durum da öğretmenlerin ders saatlerinin ve ders ücretlerinin artmasına yol açmıştır (Cumhuriyet, 10.01.1929: 2). Fazla derse giren öğretmenler tespit edilecek ve ücretleri de ders saatine göre yeniden düzenlenecekti. Ödenen ücretler ise daha ilk günden itibaren vilayet bütçelerini zorlamış ve bütçede ciddi açıklar oluşturmuştur. İstanbul başta olmak üzere diğer birçok ilde Millet Mektepleri için ek tahsisat istenmiştir (Cumhuriyet, 24.01.1929: 2). Millet Mekteplerinin daha ilk günden itibaren ekonomik sıkıntılarla karşı karşıya kalması, sözü edilen mekteplerin uzun yıllar devam edememesine sebep olmuştur.

4. MİLLET MEKTEPLERİNDE OKUTULAN DERSLER

Millet Mekteplerinde eğitim genel olarak mevcut eğitim sistemine paralel olarak yürütülmüş ve ilkokul bulunan bütün yerlerde her öğretmen için bir Millet Mektebi dershanesi açılmıştır. Her dershanede ise genellikle 30-50 arasında vatandaş eğitim almıştır. Her bölgedeki yerel kurullar, mekteplere başlama ve bitirme zamanlarını bölgenin ekonomik ve sağlık koşullarını da dikkate alarak kendisi belirleyecekti. Vatandaşların Millet Mekteplerine devamı için gerek görüldüğü takdirde bölgedeki polis, jandarma, belediye görevlileri, muhtarlar ve esnaf örgütlerinden yardım alınacaktı (Cumhuriyet, 19.12.1928: 2). Ancak Millet Mekteplerine ilgi çok yoğun olmuş ve devamsızlık oranı %15'in altında kalmıştır. Millet Mektepleri ders saatleri, vatandaşın çalışma saatlerini etkilemeyecek şekilde İdare Heyetleri tarafından düzenlenmiştir. Dershaneler, imkânlar doğrultusunda vatandaşın ayağına kadar götürülmüş ve vilayetlerin en uygun yerlerine açılmıştır. Böylece her vatandaşın Millet Mekteplerinden yararlanması sağlanmıştır. Yeni harfleri öğrendiğini beyan eden vatandaşlar, öncelikle bir sınava tabi tutulmuş ve bu sınavdan başarılı olanlara diploma verilmiştir (Kurt, 2000: 67-68).

Millet Mekteplerinde ders açılışı bir törenle başlar ve öğretmen okuma-yazmanın önemini belirten bir giriş konuşması yapardı. Sonrasında Gazi hitabesi plağı çalar ve derse başlanırdı. A dershanelerinde “Milli Talim ve Terbiye Heyeti” tarafından belirlenen şekilde alfabe, imlâ ve yazı, kıraat (okuma) öğretilirdi. 2 saat de matematiğin gerekliliği ve hayattaki faydasından bahsedilir, sayı sayma, toplama ve çıkarma işlemleri gösterilirdi (Edis, 1947: 351-357). B dershanelerinde ise 2 saat kıraat ve tahrir (okuma ve yazma), 2 saat hesap, 1 saat sağlık bilgisi, 1 saat de yurt bilgisi olmak üzere toplam 6 saat eğitim verilirdi (Edis, 1947: 351-357).

Yeni alfabeyi kolay ve zevkli bir yöntemle halka öğretmek için “Milli Talim ve Terbiye Heyeti” tarafından onaylanan çeşitli rehber yayınlar oluşturulmuştur. Bunlardan birinin 1928 yılında yayımlanan “Millet Mektepleri ve Halk Dershaneleriyle Harf Kurslarında Alfabe, Kıraat, Yazı ve İmla Tedrisi Usulü” isimli eser olduğu ifade edilmektedir. Kitapta öğretmenlerin öğrencilere alfabe derslerini verirken dikkat etmesi gereken hususlar detaylı bir şekilde ve 13 maddede halinde izah edilmiştir (Kısıklı, 2012: 684-686).

Millet Mekteplerinde imlâ dersleri ile ilgili olarak da öğretmenlerin uyması gereken belli başlı kurallar belirlenmiştir. Söz konusu kurallar şöyle ifade edilmiştir:

“1- Öğretmen her kelimenin imlasını, Dil Encümeni tarafından belirlenen İmla Lügatine ve imla kaidelerine uygun olarak vermelidir.

2- Öğretmen, öğrenciye seviyesinin üstündeki kelimelerin imlasını öğretmemeli, imlasını göstermediği bir kelimenin imlasını sormamalıdır.

3- Bir kelimenin imlası öğretilirken öğrenci önce o kelimeyi görmeli, o kelimenin nasıl telaffuz edildiğini işitmeli, o kelimeyi telaffuz ettikten sonra birkaç defa yazmalıdır. Öğrencinin bir kelimenin imlasını iyice öğrenebilmesi için en iyi yöntem, o kelimenin yazılış şekline bir kez baktıktan sonra yüzünü çevirmesi veya gözünü kapayarak kelimenin şeklini gözünün önüne getirmesidir. Öğrencinin gözleriyle gördüğü bir kelimenin şeklini parmağıyla havada yazması da faydalı bir çalışmadır.

4- Öğrenciyi kelimelerin imlasına alıştırmak, ancak alıştırtma yaptırmakla mümkündür. Bu yüzden öğretmen İmla Dersleri'nde yaptıracığı alıştırmaları ilgi çekici hale getirmelidir.

5- Öğrenci bir kelimeyi yanlış yazmışsa, öğretmen o yanlış görünmeyecek şekilde gidermeli ve doğrusunu yazmalıdır. Öğretmen asla öğrencisine Siz böyle yazmışsınız. Hâlbuki doğrusu budur! Dememeli, kelimenin doğrusunu göstermelidir" (Kısıklı, 2012: 687).

Kıraat dersinin amacı kolay ve doğru bir okuma yöntemi ile vatandaşta okuma sevgisi uyandırmaktır. Dershanelerde Sabri Cemil tarafından yazılan "Millet Mektepleri Kıraatı" adlı eser okutulmuştur. 128 sayfadan oluşan kitabın içeriği ahlaki, vatani ve milli esaslara uygun olarak seçilen okuma parçaları, şiir, hikâye ve destanlardan oluşmaktaydı (Bayraktutan, 2020: 136). Kıraat dersinin öğrenimi için izlenecek yöntemler de şu şekilde belirlenmiştir:

"Kıraat ettirilecek parçaların, öğrencinin alaka duyacağı şeyler olması lazımdır. İstenilen yalnız kolay bir okuma değil, bunun için okunan parçaların öğrenci tarafından iyice anlaşılması lazımdır. Bir parçanın okunmasına başlanmadan önce öğretmen o parçanın konusu veya ana fikri hakkında talebe kısaca bilgi verecek ve böylece onların ilgi ve alakası uyanık tutulacaktır. Kıraat için eldeki kitaplardan yararlanılacak ancak ara sıra güzel halk şiirlerinden seçme yazılar okutulacaktır. Bu şiirler seçilirken de halka zararlı görüş ve fikirler vermeyecek içerikte olmasına dikkat edilecektir. On beş günde bir öğrenciye gazete veya mecmualardan uygun makale ve fıkraların okutulması ve bu yazıların da halkı ilgilendiren olaylardan seçilmesi faydalı olacaktır. Ayrıca okunan yazılar hakkında yapılacak kısa tartışmalar da hem gazete okuma merakını arttıracak hem de güzel konuşma hususunda faydalı olacaktır" (BCA, 490.1.0.0, 1-3-12, 28.10.1929; Edis, 1947: 351-357).

Tahrir derslerinde de amaç öğrencilere düşüncelerini düzgün ve anlaşılır bir ifadeyle yazabilmeyi öğretmektir. Tahrir için mektup, tezkere, telgraf, senet gibi vatandaşların daima hayatta ihtiyaç duyacağı konuların seçilmesi yararlı görülmüştür. Öğrenciye sık sık imla ve gramer kurallarından bahsedilecek ve onların sıklıkla yaptığı imla ve gramer hataları düzeltilenecektir. Ayrıca kıraat dersleri için seçilecek gazete ve mecmua haberlerinde öğrenciye zabıta vakaları ve cinayet olayları okutulmayacaktı (BCA, 490.1.0.0, 1-3-12, 28.10.1929; Edis, 1947: 351-357).

Hesap ve ölçüler dersi de öğrenciye haftada 2 saat okutulmaktaydı. Dersin amacı işe şu şekilde açıklanmıştı: "Gündelik hayatta sürekli karşılaşılan ancak zihinsel hesaplamalarla her zaman halledilemeyen basit sorunları gidermeye yarayacak genel esas ve kaideleri öğrenmek ve bunları kolayca, doğruca ve çabukça kullanmayı sağlamak. Zihinsel hesaplamada kullanılan şahsi usulleri kaidelendirmek ve her vakitte her yerde kullanılabilir hale getirmek" (BCA, 490.1.0.0, 1-3-12, 28.10.1929). Derste uygulanacak yöntem ve teknikler de belirlenerek dersi okutacak öğretmenlere gönderilmiştir. Buna göre; "Öğrencinin alışık olduğu zihinden hesap yöntemi daima hareket noktası olacak, ilk derslerde öğrencinin merteye ve cümleleri ve bir milyona kadar rakamları yazıp okumayı öğrenmelerine çalışılacak, bu hususta yeterlilik kazandıkları anlaşılınca toplama kaidesi öğretilecek, toplamada bilhassa eldeler üzerinde durularak, öğrencinin rakam bilgisi geliştirilecektir." Ayrıca zihin hesaplamaları üzerinde durulurken bazı temel hesaplama teknikleri öğretilecek fakat öğrencilere gereğinden fazla yüklemeye yapılmayacaktı (BCA, 490.1.0.0, 1-3-12, 28.10.1929).

Talimatnamenin devamında ise ölçüler konusuna değinilmiş ve bu konuyla ilgili problemlerin çözümüne dershane içerisinde yer verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Derste öğretilmesi planlanan ölçüler ise şöyle olacaktır: "Okka-dirhem, kilogram: metre-santimetre ve kilometre; arşın; lira-kuruş-para; kuruş-santim." Bunlardan başka en çok ihtiyaç duyulan "mahalli ölçüler" de öğretilecekti. Metre ve arşın ile dershane içerisinde yüzölçümleri yapılarak uzunlukların nasıl ölçüldüğü gösterilecek, ardından kare ve dikdörtgen alanlara örnekler verilecekti (BCA, 490.1.0.0, 1-3-12, 28.10.1929).

B dershanelerinde öğretilecek diğer ders de haftada bir saat olarak okutulması planlanan Sağlık Bilgisi idi. Dersin amacı; "Vücut, organlar ve görevleri hakkında temel bilgiler vermek, bireysel ve toplumsal sağlık kurallarını öğretmek ve alışkanlık kazandırmak" olarak belirlenmişti. Sağlık Bilgisinin müfredatına göre de "insan bedeni; başlıca organlar ve görevleri; nefes alma ve ciğerler; kan dolaşımı ve kalp; yemek ve sindirim; ağız ve dişler; mide ve bağırsaklar" üzerinde durulması planlanmıştır. Ardından hava, su ve gıdaların sağlık açısından yararları; içki ve zararları, içkinin hem bireye hem de aileye ve millete verdiği zararlar; frengi, verem, sıtma gibi ölümcül hastalıklar ve bunlardan korunmanın yolları; milletin sağlığı için herkesin dikkat etmesi gerekenler; çevreye tükürmenin zararları üzerinde durulmuştur. Devamında ise giyinmenin sağlık açısından şartları, çocukların bakımının nasıl yapılması gerektiği, açık hava ve güneşin sağladığı faydalar, bulaşıcı hastalıklara karşı vatandaşın alacağı tedbirler, kazalar, zehirlenmeler ve hayvan ısırıklarında yapılması gerekenler açıklanmıştır (BCA, 490.1.0.0, 1-3-12, 28.10.1929).

Sağlık bilgisi dersi için Muhittin Celal Bey'in "Millet Mektepleri ile Halk Dershanelerine Mahsus Sağlık Bilgisi" eseri kaynak olarak kullanılmıştır. 16 bölümden oluşan kitap, sade ve anlaşılır bir dille ve büyük puntolarla yazılmıştır. "Her İşin Başı Sağlıktır" şeklinde başlayan kitap "Kazalar, Zehirlenmeler ve Hayvan Isırmaları" adlı 16. bölüm ile bitmekteydi. Birinci bölümde sağlıklı ve fiziksel olarak sağlam kişilerin düşüncelerinin de pozitif olacağı ifade edilmiştir. Sağlık bilgisinin önemli olduğuna dikkat çekilmiş ve bunun için insanın öncelikle vücudunun yapısını ve vücut makinesinin nasıl işlediğini bilmesi gerektiği dile getirilmiştir (Muhittin Celal, 1930: 1-8). Kitabın ikinci bölümü ise "Vücudun Yapısı ve İşleri" şeklinde başlamaktaydı. Bu kısımda vücudun organları ve organların nasıl çalıştığı, neye yaradığı hakkında detaylı bilgilere yer verilmiştir (Muhittin Celal, 1930: 9-14). Kitabın en detaylı bölümlerinden biri olan "Hareket Cihazı" isimli üçüncü kısımda vücudun iskelet yapısı, kemikler ve adalelerden bahsedilmiştir. Bir iskelet resmi üzerinde vücudun bütün kemikleri gösterilmiş ve buradan kemiklerin sayıları, bağlantıları ve fonksiyonları açıklanmıştır. Beden; baş, gövde ve etraf diye üçe ayrılmış, alın kemiğinden ayak parmaklarına varıncaya kadar bütün uzuvlar hakkında detaylı bir şekilde bilgi verilmiştir (Muhittin Celal, 1930: 15-28). "Hazım Cihazı" başlığı altındaki dördüncü bölümde ağız ve dişlerden başlanarak, mide ve bağırsaklara kadar sindirim ile alakalı bütün organların işleyişinden ve sağlıklı çalışması için nelere dikkat edilmesi gerektiğinden bahsedilmiştir. Resimlerle görsellik katılan bu bölümde mide ile ilgili şöyle denilmekteydi.

"Mide büyükçe, gayet kuvvetli adaleli bir kesedir; Kendine mahsus bir salya çıkarır. İçerisine gelen lokmaları sıkır, salyası ile karıştırır, evirir, çevirir adeta bir bulamaç haline getirir ve sonra ince barsaklara [bağırsaklara] geçirir. Mide bu işi ancak birkaç saatte görür. Onun için mide evvelce aldığı gıdayı tamamen [tamamıyla] bulamaç haline getirmeden, yeniden bir şey verilirse hazım bozulur. Keza mideye ara sıra istirahat verilmeyip [verilmeyip] de her saat, her dakika çalıştırılacak olursa yorulur, yine hazımsızlık başlar" (Muhittin Celal, 1930: 32).

"Teneffüs Cihazı" başlığı altındaki beşinci bölümde solunum sistemi hakkında ilgi çekici bilgiler verilmiş, herkes için yeteri kadar temiz havası bulunmayan ve sık sık havalandırılmayan bir yerin sağlık açısından zararlarından bahsedilmiştir (Muhittin Celal, 1930: 36-40). "Kan ve Deveran Cihazı" başlıklı altıncı bölümde kalp, damarlar ve kan dolaşımı hakkında şekiller ile desteklenen bilgiler verilmiş ve sözü edilen bilgiler hayatın içinden örneklerle açıklanmıştır (Muhittin Celal, 1930: 41-47). "Sinir Cihazı ve Duygular" konulu yedinci bölümde, beş duyu organından bahsedilmiş ve yine örnekler verilerek konunun ilgi çekmesi sağlanmıştır (Muhittin Celal, 1930: 48-59). "Hava, Su, Gıda" başlığı altındaki sekizinci bölümde, hava, su ve gıdanın sağlık açısından temiz olması gerektiği vurgulanmıştır. Sağlıklı bir birey olmak ve sağlıklı bir hayat sürmek için tüketilmesi gereken gıdalar hakkında da tavsiyelerde bulunulmuştur. (Muhittin Celal, 1930: 60-73). "İçki ve Zararları" başlıklı dokuzuncu bölümde, içkinin insan sağlığı üzerindeki zararlarından ve topluma olumsuz etkilerinden bahsedilmiştir. Verilen bilgilerin örnekler ile desteklendiği bu bölümde şöyle denilmiştir: "Ayyaşların çocukları cılız olur, ekseriyetle budala, illetli, sar'alı doğar, her fenalığı yapmaya müstait olur. Demek ki sarhoşun zararı yalnız kesesine ve şahsına dokunmuyor, nesline, memleket ve milletine de dokunuyor" (Muhittin Celal, 1930: 83-84).

Onuncu bölüm ise "Tehlikeli Hastalıklar" başlığı altında verilmiştir. Bu bölümde de özellikle o günlerde sık görülen frengi, verem ve sıtma gibi salgın hastalıklardan ve bahsi geçen hastalıklardan korunmak için dikkat edilmesi gereken kurallardan bahsedilmiştir. Bunun yanında sağlık ve hastalığın insanlar için olduğu ancak tedbirli davranmanın insanı hastalıklardan mümkün olduğunca koruyacağı üzerinde durulmuştur. Verem, kızıl ve tifo tehlikeli hastalıklar olarak belirtilmiş ve bunların diğer hastalıklara nazaran sinsi bir şekilde ortaya çıktığı ve erken tespit edilemez ise hayati tehlikelere neden olabileceğinden bahsedilmiştir (Muhittin Celal, 1930: 85-98). "Milletin Sağlığı" başlıklı on birinci bölümde, toplum sağlığı için halkın dikkat etmesi gereken hususlar üzerinde durulmuş ve sokakta yerlere tükürmenin zararlarına değinilmiştir. (Muhittin Celal, 1930: 98-101). Bireyin, toplumun bir ve bütün olması açısından önemine vurgu yapılan on birinci bölümde, toplumun sağlığı açısından toplumu oluşturan bireylerin birbirlerine karşı vazifelerinden söz edilmiştir. Zira Muhittin Celal, "bir memleketteki refah ve saadetten o memleket halkı hep birden faydalanır" diyerek bu duruma vurgu yapmaktaydı (Muhittin Celal, 1930: 98-99).

"Giyinmenin Sıhhi Şartları" başlıklı on ikinci bölümde, giyilecek elbisenin geniş, hava geçiren, yumuşak ve hafif kumaştan olması gerektiği, elbise geniş olursa içerisinde rahat hareket edilebileceği, kadınların giydiği korsenin zararları üzerinde durulmuştur (Muhittin Celal, 1930: 101-105). İlk insanların soğuk memleketlerde hayvan derilerini giysi olarak kullandıklarını ifade eden Muhittin Celal, elbisenin medeniyet mahsulü olduğunu ve tarihi süreç içerisindeki gelişmelere bağlı olarak giyim kuşamın da değiştiğini belirtmiştir. Hatta insanların kıyafetlerine bakarak, hangi dönemde yaşadıkları ve hangi millete mensup olduklarının da anlaşılabilirliğini söyleyen Muhittin Celal, medeniyetin ilerlemesiyle insanların kullandıkları kıyafetlerin arasında fark kalmadığını vurgulamıştır (Muhittin Celal, 1930: 102-103). "Çocuk Bakımı" başlıklı on üçüncü bölümde, çocuk sağlığı, annenin çocuğun

yetiştirilmesindeki rolü ve bu konunun ülke geleceği açısından oldukça önemli olduğuna değinilmiştir (Muhittin Celal, 1930: 105-114). Diğer birçok etkenin olduğu gibi sağlığın da çocukluktan başladığını belirten Muhittin Celal, gerek ahlaki, gerek ruhsal gerekse fiziki açıdan çocuğun yetiştirilmesinde annelere büyük görevler düştüğünü dile getirmiş ve çocuk bakımını üç kelime ile özetlemiştir: “Temizlik, sadelik, itidal” (Muhittin Celal, 1930: 107). “*Kır, Açık Hava, Güneş*” başlıklı on dördüncü bölümde yine hayatın içerisinde örnekler verilerek, açık hava ve güneşin sağlık açısından önemi üzerinde durulmuştur (Muhittin Celal, 1930: 115-119). Kır, yayla, deniz ve nehirlerin insan sağlığı üzerindeki olumlu etkilerinden söz eden Muhittin Celal, güneşi ise “hayat membaı” olarak tanımlamıştır (Muhittin Celal, 1930: 117-119). “*Bulaşık Hastalıklardan Korunma*” başlığı altındaki on beşinci bölümde, yaygın olarak görülen bulaşıcı hastalıklardan korunmanın, aslında tedaviden daha kolay ve ucuz olduğu belirtilmiştir (Muhittin Celal, 1930: 120-123). “*Kazalar, Zehirlenmeler, Hayvan Isırmaları*” başlıklı son bölümde ise, özellikle zehirlenmeler ve hayvan ısırması durumunda yapılması gerekenlerden bahsedilmiştir. Bu bölümde de belirtilen durumlar ile karşı karşıya kalındığında yapılması gerekenler şekiller ile desteklenerek anlatılmıştır (Muhittin Celal, 1930: 124-128).

B dersanelerinde okutulacak diğer ders de yine haftada bir saat olarak planlanan Yurt Bilgisi dersi idi. Dersin amacı, “*öğrenciye vatan, millet, vatandaşlık hak ve vazifeleri hakkında bir vatandaşın bilmesi gereken asgari bilgileri*” öğretmek olarak belirlenmişti (BCA, 490.1.0.0, 1-3-12, 28.10.1929). Bu derste işlenecek konular ise şöyle sıralanmıştır:

“Türk Bayrağı, Türk bayrağının dalgalandığı yerler, Türkiye, Türkiye’nin sınırları, Türkler, nüfusumuz, Türk milletinin eskiliği, eski zamanlarda Türk devletleri, Yeni Türk Cumhuriyeti’nin kuruluşu, Sultanlar istibdadının neticeleri, Büyük Harp, Türkiye’nin düşmanlar tarafından istilası, istiklal kavgası, Büyük Gazinin hizmetleri, Türk istiklal ve hürriyeti, Teşkilat-ı Esasiye Kanununun esas maddeleri, Büyük Millet Meclisi, milletvekili seçimi, cumhurbaşkanı, vekiller, vilayetler ve kazalar, belediye teşkilatı ve meclis-i umumi ve belediye seçimleri, vergiler, askerlik, mahkemeler, dilekçe verme, Türk milli bayramları ve manaları” (BCA, 490.1.0.0, 1-3-12, 28.10.1929).

Yurt Bilgisi dersi için İbrahim Hilmi Bey’in “*Millet Mekteplerine ve Halka Mahsus Yurt Bilgisi*” adlı eseri kaynak olarak okutulmuştur. Talimatnamedeki içeriğe göre hazırlanan kitap, sade ve anlaşılır bir dille yazılmıştır. İbrahim Hilmi Bey, kitabının ilk kısmında Yurt Bilgisi dersinin önemine değinmiş ve şu ifadelerle yer vermiştir:

“Bir vatandaş, içinde doğup büyüdüğü, yaşadığı vatani, memleketi, memleketinin idare teşkilâtını bilmezse o vatanın hakikî evladı gibi nasıl öğünebilir [övinebilir] ? Yurdunu çok iyi tanıyan, vatan ve hürriyet aşkını duyan, hak ve adalete hürmet, memleketin kanunlarına itaat eden, aile ve vatandaşlarına karşı her an fedakârlık yapmaya hazır bulunan insana iyi bir vatandaş denebilir. Vatandaşlık hak ve vazifesi de ancak yurt bilgisini okumakla öğrenilir” (İbrahim Hilmi, 1931: 4).

Yurt Bilgisi ders kitaplarında işlenen ilk konunun vatan sevgisi ve bayrak olduğu görülmektedir. Bir devletin sembolü olan bayrakla ilgili, “*Türk bayrağı, Türk milleti kadar eskidir... Ay ve yıldızlı al bayrak, bütün Türklerin ruhudur. Her Türk bayrağına bakınca gözlerinde bir aydınlık, vücudunda bir sıcaklık duyar. Her Türkal sancağının gölgesi altında yaşamakla iftihar eder. Çünkü bu bayrak altında benliğini, hürriyet ve istiklalini daha iyi anlar... Türk bayrağının serbestçe dalgalanması, hürriyet ve istiklalini nişanesidir. Bayrağımız için can vermek, bayrağımızın şerefini korumak, en büyük şereftir”* ifadeleri yer almıştır (İbrahim Hilmi, 1931: 5-6). Ders kapsamında öğrencilere vatan kavramı ve vatan sevgisine ilave olarak, Türk milletinin köklü geçmişi ve tarihin bilinen ilk Türk devletleri hakkında bilgi de verilmiştir (İbrahim Hilmi, 1931: 19-22). Yurt Bilgisi kitabı, “*Türk Vatanı ve Vatandaşlığı*” konusu ile sona erdirilmiştir (İbrahim Hilmi, 1931: 86-93). Kitabın sonunda milli bayramlara ve bu bayramlar dolayısıyla gerçekleştirilen kutlamalara yer verilmiştir. Böylelikle iyi bir Türk vatandaşında bulunması gereken özelliklere vurgu yapılmış ve öğrencilere milli bilinç kazandırılmaya çalışılmıştır (İbrahim Hilmi, 1931: 93).

5. MİLLET MEKTEPLERİNİN İSTATİSTİKSEL OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

Millet Mektepleri 1 Ocak 1929’da açılmış ve aynı zamanda açılış günü “Maarif Bayramı” olarak kabul edilmiştir (Cumhuriyet, 01.01.1929: 1). İlk gün sadece İstanbul’da 1.208 Millet Mektebi dershanesi açılmış ve 45.000 kişi bu dersanelerde öğretime başlamıştır (Cumhuriyet, 02.01.1929: 1). Bir aylık uygulamanın sonunda ilk veriler basın ile paylaşılmıştır. 3 Şubat 1929’da İstanbul ili için paylaşılan verilere göre, 2.655 Millet Mektebi açılmış ve 104.458 kişi de bu mekteplere kayıt yaptırmıştır. Bu sayının 55.106’sının kadın, 49.352’sinin de erkek vatandaşlardan oluştuğu belirtilmiştir (Cumhuriyet, 03.02.1929: 1). Verilerden de anlaşıldığı üzere Millet Mekteplerine özellikle kadınların yoğun ilgisi olmuş ve bu ilginin devam etmesi için de kadınlara özel imkânlar sağlanmıştır.

Millet Mekteplerine gösterilen yoğun ilgi yıllarına kadar devam etmiş ve 1928-1929 döneminde Türkiye genelinde 17.531 A dershanesi açılmış ve buradan 485.632 kişi başarı belgesi almıştır. Açılan 2.958 B dershanesinden de 111.378 kişi başarı belgesi almıştır. Belirtilen süreçte toplam 1.045.500 kişinin kayıt yaptırdığı paylaşılan veriler arasındadır (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1935: 36).

“Millet Mektepleri Faaliyeti İstatistiği’ne” göre, Millet Mektepleri uygulamasının en yoğun olduğu 1928-1935 döneminde en fazla dershanenin 18.785 ile Marmara Bölgesinde açıldığı görülmektedir. Ardından 11.589 dersane ile Karadeniz Bölgesi, 9.365 dersane ile Orta Anadolu Bölgesi, 8.893 dersane ile Ege Bölgesi, 5.892 dersane ile Doğu Anadolu Bölgesi, 4.065 dersane ile Akdeniz Bölgesi ve 1.673 dersane ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi gelmektedir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Millet Mektepleri Faaliyeti İstatistiği (Maarif 1928-1935), 1935: 18-36).

Türkiye genelinde 1928-1935 arası 7 yıllık öğretim sürecinde illerde 14.036 A dershanesi açılmış ve bu dersanelere 617.200 öğrenci kayıt yaptırmıştır. Bahsi geçen öğrencilerden 316.295’i sınavları geçerek mezun olmuştur. Dışarıdan özel öğrenim gören 75.676 kişinin de sınavlarda başarılı olmasıyla birlikte A dersanelerinden belge alanların sayısı 391.971’e yükselmiştir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Millet Mektepleri Faaliyeti İstatistiği (Maarif 1928-1935), 1935: 70-71). B dersanelerinden elde edilen sonuçlar incelendiğinde, illerde 5.509 dersane açıldığı ve 196.439 kişinin kayıt yaptırdığı görülmektedir. B dersanelerine devam eden 125.343 kişi başarı belgesi almıştır. Dışarıdan özel öğrenim gören 23.368 kişinin de mezuniyeti ile birlikte B dersanelerinden belge alanların sayısı 148.711’e yükselmiştir (Kılıç, 2011: 168).

1928-1935 öğretim döneminde köylerde 34.957 A dershanesi açılmıştır. Derslere devam eden toplam 1.488.692 kişiden, 653.845’i mezun olmuştur. Dışarıdan özel öğrenim gören 40.343 kişinin de mezuniyeti ile birlikte başarılı olan öğrenci sayısı, 694.188 kişiye çıkmıştır (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Millet Mektepleri Faaliyeti İstatistiği (Maarif 1928-1935), 1935: 71; Kılıç, 2011: 168). Köylerde açılan B dershanesinin sayısı ise 5.871’dir. Bu dersanelere de 184.514 kişi devam etmiş ve bunlardan 115.639’u mezun olmuştur. Dışarıdan öğrenimini tamamlayan 3.746 kişinin de mezuniyeti ile birlikte başarı belgesi alanların sayısı 119.385’e yükselmiştir (Kurt, 2000: 84; Kılıç, 2000: 168).

1928-1935 arası öğretim döneminde, Millet Mekteplerinin A dershanesinin il ve köylerdeki toplam sayısı 48.993 olmuştur. 2.105.892 kişi bu dersanelere kayıt yaptırmış ve 970.140 kişi başarı belgesi almıştır. Dışarıdan özel öğretim alan 116.019 kişinin de mezun olmasıyla birlikte A dersanelerinden belge alanların sayısı toplam 1.086.159 olmuştur. Aynı süreçte il ve köylerde toplam 11.380 B dershanesi açılmıştır. 380.953 kişi derslere devam etmiş ve 244.728 kişi mezuniyet belgesi almıştır. Dışarıdan mezun olan 27.114 kişi ile birlikte B dersanelerinin başarı sayısı da 271.842’ye yükselmiştir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Millet Mektepleri Faaliyeti İstatistiği (Maarif 1928-1935), 1935: 70-71).

1928-1935 yılları arasında Türkiye genelinde A ve B dersanelerinin toplam sayısı 60.373’tür. 2.486.845 kişi derslere katılmış, 1.358.001’i sınavlardan geçerek mezun olmuştur. Okuma-yazma öğrenmek isteyen köylü ve kentli birçok vatandaş Millet Mekteplerine yoğun ilgi göstermiş ancak bu yoğun ilgi sonraki süreçte giderek azalmaya başlamıştır. Örneğin 1928-1929 döneminde A ve B dersanelerine başvuru yapan kişi sayısı 1.045.000 iken, 1929-1930 döneminde bu sayı 544.534’e düşmüştür. 1935 yılında ise Millet Mekteplerine başvuru yapan kişi sayısı sadece 103.252’dir. Bu durum ilk yıla oranla %90’lık bir düşüşü göstermektedir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Millet Mektepleri Faaliyeti İstatistiği (Maarif 1928-1935), 1935: 70-71). Esasen Türkiye’de 1927 yılında okuryazarlık oranı erkeklerde %13 iken, kadınlarda %4 idi. Fakat 1935 yılına gelindiğinde bu oran erkeklerde %29.3’e, kadınlarda %10.5’e ulaşmıştır. Bu oranlardan hareketle Millet Mektepleri sayesinde Türkiye’deki okuryazarlık oranında ciddi bir artış yaşandığını söylemek mümkündür (Kılıç, 2011: 169).

SONUÇ

Milli Mücadele döneminden itibaren Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın en çok üzerinde durduğu konu halk eğitimi olmuştur. Cumhuriyet’in ilanından sonra çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmayı hedefleyen Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin idari kadrosu, bu hedefe uygun toplumsal yapıyı oluşturmak için eğitime ayrı bir önem vermiştir. 1 Kasım 1928 tarihinde TBMM’de kabul edilen ve 3 Kasım 1928’de Resmi Gazetede ilan edilerek yürürlüğe giren “Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun” ile Türkiye’de Latin harflerini esas alan yeni bir alfabe kabul edilmiştir. Yeni harflerin kabul ve onayının ardından alfabenin halka benimsetilmesi ve öğretilmesi amacıyla Millet Mektepleri açılmıştır.

Harf İnkılabının en önemli aşamalarından biri olan Millet Mektepleri, okul dışında kalan yetişkin bütün vatandaşlara okuma-yazma öğretmek ve onları çağdaş birer cumhuriyet bireyi olarak yetiştirmek amacıyla

kurulan halk eğitim kurumları olarak karşımıza çıkmıştır. 1 Ocak 1929 tarihinde ülke genelinde büyük bir törenle açılan Millet Mektepleri, vatandaşa sadece okuma-yazma öğretmekle kalmamış aynı zamanda onların sosyal hayatla, yeni yönetim şekli ile ilgili de bilgi ve bilinç kazanmasını sağlamıştır. Ayrıca Millet Mektepleriyle vatandaşlara aile hayatında, iş hayatında ve toplum içi ilişkilerinde kullanabilecekleri teorik ve pratik bilgiler de verilmiştir.

Millet Mektepleri sayesinde eğitim ve öğretim ülkenin en ücra köşelerine kadar götürülerek vatandaşa eğitim alanında fırsat eşitliği verilmeye çalışılmıştır. Millet Mekteplerinin en verimli çalıştığı dönem 1928-1935 yılları arası olmuştur. Bu süreçte Türkiye genelinde A ve B dershanelerinin toplam sayısının 60.373, görev alan öğretmen sayısının da 51.816 olduğu görülmektedir. Ayrıca belirtilen süreçte 2.486.845 kişi derslere katılmış ve 1.358.001'i sınavlardan geçerek başarı belgesi almıştır. Türkiye’de 1927 yılında okuryazarlık oranı %10.5 seviyelerinde iken, 1935 yılında bu oran %20.4’e yükselmiştir. Bu durum ise Millet Mekteplerinin Türkiye’deki okuryazarlık oranına önemli bir katkı sağladığı sonucunu vermektedir.

Millet Mekteplerine karşı gösterilen yoğun ilgi en fazla kırsal kesimde yaşayan vatandaşlardan ve kadınlardan gelmiştir. Ancak bu ilgi ilerleyen yıllarda gittikçe azalmaya başlamıştır. Bu duruma sebep olarak; uzun süren savaşlardan kısa süre önce çıkmış olması, 1929 Dünya Ekonomik Krizi ile gelen ekonomik bunalım, okulların ve öğretmenlerin gereken nitelik ve nicelikte olmaması, Millet Mekteplerine ayrılan bütçenin yetersiz olması, yetişkinlerin eğitiminde kullanılacak olan yöntemlerin yeterince bilinmemesi gibi etkenler gösterilmektedir. Sözü edilen duruma rağmen Millet Mektepleri, 1928-1935 yılları arasında bir milyondan fazla kişinin okuryazar olmasına katkı sunarak halk eğitiminde önemli bir görevi yerine getirmeyi başarmıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Resmi Yayınlar

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Maarif, Halk Okuma Odaları ve Umumî Kütüphaneler İstatistiği (1933-1934) (1935). Devlet Matbaası, İstanbul.

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Millet Mektepleri Faaliyeti İstatistiği (Maarif 1928-1935) (1935). Hüsnüabat Matbaası, İstanbul.

Düstur (1928). Tertip 3, Cilt 10, 03.11.1928.

Kanunlar Dergisi (1928). Cilt 7, 11 Kasım 1928.

Maarif Vekâleti Mecmuası (1929). Sayı 17, Devlet Matbaası, Ankara.

TC Başvekâlet Müdevvenat Müdürlüğü Neşriyat Şubesi Millet Mektebi Teşkilatı Talimatnamesi (1928). H. M. Matbaası, Ankara.

TBMM Zabıt Ceridesi (1924). Devre II, İçtima I, Cilt 5, 25.02.1340 (1924).

TBMM Zabıt Ceridesi (1924). Devre II, İçtima I, Cilt 7, 03.03.1340 (1924).

TBMM Zabıt Ceridesi (1928). Devre III, İçtima I, Cilt 4, 20.05.1928.

TBMM Zabıt Ceridesi (1928). Devre III, İçtima II, Cilt 5, 01.11.1928.

TBMM Zabıt Ceridesi (1928). Devre III, İçtima II, Cilt 5, 08.11.1928.

Diğer Kaynaklar

Akpınar, D. ve Kanalga, R. (2014). “Kayseri Millet Mektepleri”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, s. 31-44.

Akyüz, Y. (2001). *Türk Eğitim Tarihi*, Alfa Yayınları, İstanbul.

Albayrak, M. (Kasım 1989). “Yeni Türk Harflerinin Kabulü Öncesinde Halk Eğitimi ve Yazı Değişimi Konusunda Türk Kamuoyunda Bazı Tartışmalar ve Millet Mekteplerinin Açılması (1862-1928)”, *Atatürk Yolu Dergisi*, Yıl 2, Sayı 4, s. 474-475.

- Albayrak, M. (Temmuz 1994). "Millet Mekteplerinin Yapısı ve Çalışmaları (1928-1935)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 10, Sayı 29, Ankara, s. 471-483.
- Atamtürk, E. Çavuşoğlu, T. Daniş, M. Z. (2023). "Cumhuriyet Tarihinde Sosyal Hizmetin İlk Örüntüleri: Bir Toplum Kalkınması Modeli Olarak Millet Mektepleri", *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 8, (Özel Sayı Dr. Recep Yaşa'ya Armağan), s. 2202-2218.
- Ataş, U. (2003). *Millet Mektepleri (1928-1935)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi.
- Bayraktutan, F. (2020). "Millet Mekteplerinin Halk Eğitimi Açısından İncelenmesi", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Sayı 37, s. 119-150.
- Berkes, N. (2008). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Binbaşıoğlu, C. (1993). *Çağdaş Eğitim ve Köy Enstitüleri Tarihsel Bir Çerçeve*, Dikili Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir.
- Bozkurt, İ. ve Bozkurt, B. (2009). "Yeni Alfabenin Kabulü Sonrası Mersin'de Açılan Millet Mektepleri ve Çalışmaları", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi (ÇTTAD)*, Cilt VIII, Sayı 18-19, s. 117-135.
- Canpolat, M. (1991). "Arap Yazılı Türk Alfabesinin Gelişmesi", *Harf Devrimi'nin 50.Yılı Sempozyumu*, TTK Yayınları, Ankara, 49-54.
- Cumhuriyet* (1928). "Herkes Mektebe Gidiyor", 19 Aralık.
- Cumhuriyet* (1928). "Yeni Harfleri Herkes Öğreniyor", 11 Eylül.
- Cumhuriyet* (1929). "Bugün Maarif Bayramı Var", 1 Ocak.
- Cumhuriyet* (1929). "Millet Mektepleri Dün Gece Açıldı", 2 Ocak.
- Cumhuriyet* (1929). "Millet Mektepleri İçin Tahsisat", 24 Ocak.
- Cumhuriyet* (1929). "Millet Mekteplerinde 55.106 Kadın 49.352 Erkek Ders Görüyor", 3 Şubat.
- Cumhuriyet* (1929). "Millet Mekteplerinde Faaliyet", 10 Ocak.
- Çakıcı, D. (2022). "Atatürk Dönemi Eğitim Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler", *Büyük Zaferin 100. Yılı Anısına Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Bilimler Üzerine Değerlendirmeler*, (Ed: H. Bostan ve N. Uzman), Türk Eğitim-Sen Genel Merkezi Yayınları, Ankara, s. 373-405.
- Çiftcioğlu, İ. (Ekim 2007). "Atatürk'ün Türk Eğitimi Hakkındaki Görüş ve Uygulamaları", *Akademik Bakış*, Sayı 13, s. 1-26.
- Demir, G. T. ve Şam Altunay, E. (Temmuz 2017). "Millet Mekteplerinin Fikri Temelini Oluşturan Halk Dershane ve Konferansları Talimatnamesi Üzerine Bir İnceleme", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl 5, Sayı 9, s. 337-350.
- Doğaner, Y. (2005). "Elifbadan Alfabeğe: Yeni Türk Harfleri", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt 2, Sayı 4, s. 27-44.
- Dönmez, C. (2013). *Tarihi Gereçekleriyle Harf İnkılâbı ve Kazanımları*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Edis, A. B. (1947). *Milli Eğitim Düsturu Programlar*, Cilt 7, 3. Tertip, İstanbul.
- Erat, M. (2002). "Osmanlı'da Alfabe Tartışmaları", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt 15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 154-160.
- Gök, S. ve Kılınççeker, Ö. (2018). "Maarif Millet Mektepleri İstatistiğine göre Malatya Millet Mektepleri", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 1173-1235.
- Güneş, İ. (1997). *Türk Parlamento Tarihi*, Cilt 1, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara.
- Hâkimiyet-i Milliye* (1928). "Yeni Kafa", 16 Kasım.
- Hâkimiyet-i Milliye*. (1923). "Latin Harflerini Kabul Edemeyiz", 5 Mart.
- Hilmi, İ. (1931). *Millet Mektepleri ile Halk Dershanelerine Mahsus Yurt Bilgisi*, Marifet Matbaası, İstanbul.

- İnan, M. R. (1991). "Yazı Değişimi, Çok Kısa Sürede Gerçekleşmiş Bir Devrim ve Gerçekleştirme Yöntemleri", *Harf Devrimi'nin 50. Yılı Sempozyumu*, TTK Yayınları, Ankara, 169-186.
- İnanç, M. B. (2002). *Millet Mektepleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi.
- Kara, A. (2020). "Türkiye'de Alfabe Değişiminden Sonra Yeni Harflerin Yaygınlaştırılması ve Halk Eğitiminde Millet Mekteplerinin Rolü ve Önemi", *Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi (OTAD)*, Cilt IV, Sayı 1, s. 114-141.
- Karal, Z. E. (2001). *Osmanlı Tarihinde Türk Dili Sorunu, Bilim Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe*, 3. Baskı, TTK Yayınları, Ankara.
- Kılıç, F. (2011). *Yeni Türk Alfabesinin Kabulü ve Öğretiminde Kullanılan Yöntemler-Araçlar*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi.
- Kılıç, F. (Güz 2020). "Yeni Türk Alfabesinin Kabulünde Dil Heyetinin Yürüttüğü Çalışmalar", *CTAD*, Yıl 16, Sayı 32, s. 797-825.
- Kısıklı, E. (2012). "Harf Devrimi Sonrasında Yeni Harflerin Öğretiminde Usul ve Yöntemler", *Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu Bildirileri (20-22 Ekim 2011)*, Çukurova Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Adana, 680-692.
- Kili, S. (1980). *Osmanlı ve Türk Anayasaları*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Kurt, M. (2000). *Millet Mektepleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi.
- Milliyet* (1929). "Merhum Necati Bey Gözyaşları Arasında Defnedildi", 3 Ocak.
- Milliyet* (1929). "Millet Mekteplerinde Okumaya Başladılar", 4 Ocak.
- Muhittin Celal. (1930). *Millet Mektepleri ile Halk Dershanelerine Mahsus Sağlık Bilgisi*, Şirketi Mürettebiye Matbaası, İstanbul.
- Osmanlıdan Günümüze Türk Anayasa Metinleri* (2023). (Ed: Ö. Kesikbaş ve A. H. Kurnaz ve Ş. İba), TBMM Basımevi, Ankara.
- Özen, F. (2021). "Harf İnkılabı ve Millet Mektepleri: Edirne Örneği (1928-1935)", *Tarih Araştırmaları Dergisi (TAD)*, Cilt 40, Sayı 70, s. 342-361.
- Öztürk, C. ve Nurdoğan, A. M. (2001). "Millet Mekteplerinde Yurttaşlık Eğitimi: Öğretim Programı ve Ders Kitapları", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 4, İstanbul, s. 197-227.
- Sakaoğlu, N. (2003). *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*, Bilgi Üniversitesi, İstanbul.
- Saridemir, S. S. (2024). "Harf Devrimi ve İstanbul Millet Mektepleri", *Tarih ve Tarihçi*, Cilt 3, Sayı 1, s. 42-53.
- Saydam, A. (1999). *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, Derya Kitabevi, Trabzon.
- Shaw, S. J. ve Shaw, E. K. (1982). *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, (Çev: M. Harmancı), E Yayınları, İstanbul.
- Şahin, M. (Haziran 1992). "Bir Halk Eğitim Çalışması Olarak Millet Mektepleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, s. 213-234.
- Şimşek D. Ç. (2021). "Latin Alfabesinin Kabulü Sonrası Diyarbakır'da Açılan Millet Mektepleri", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 68, s. 315-342.
- Şimşir, B. N. (2008). *Türk Yazı Devrimi*, TTK Yayınları, Ankara.
- Tansel, F. A. (1953). *Arap Harflerinin İslahı ve Değiştirilmesi Hakkında İlk Teşebbüsler ve Neticeleri (1862-1884)*, *Bellekten*, Cilt 17, Sayı 66, s. 224-250.
- TC Resmi Gazete* (1928). "1928 Sene-i Maliyesi Maarif Vekâleti Bütçesine Tahsisat-ı Fevkalade İtasına ve Muhtelif Devair Bütçelerine Mevzu Tahsisattan Bazılarının İmhasına Dair Kanun", 11 Kasım.
- TC Resmi Gazete* (1928). "Millet Mektebi Talimatnamesi", 24 Kasım.
- TC Resmi Gazete* (1928). "Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun" 3 Kasım.
- TC Resmi Gazete* (1929). "Millet Mektepleri Talimatnamesi", 16 Ekim.

- Tekin, T. (1997). *Tarih Boyunca Türkçenin Yazımı*, Simurg Yayıncılık, Ankara.
- Tongul, N. (Mayıs-Kasım 2004). "Türk Harf İnkılabı", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 33-34, s. 103-130.
- Ülkütaşır, M. Ş. (1981). *Atatürk ve Harf Devrimi Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan*, TDK Yayınları, Ankara.
- Yorulmaz, H. (1995). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Alfabe Tartışmaları*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Düzenlenmemiş Sürüm-First Published